

PRVO ZASJEDANJE ZAVNOBiH-a

5.

Mrkonjić-Grad, [25–26] novembar 1943.

ZAPISNIK PRVOG ZASJEDANJA ZAVNOBiH-a¹⁾

Z A P I S N I K

Konstituirajuće skupštine Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, održane u Mrkonjić Gradu dana 26 i 27 novembra 1943 godine.²⁾

I.

Drug Dušan Ivezić pretsjednik Oblasnog NOO-a za Bos. Krajinu iz Banje Luke, predlaže u počasno pretsjedništvo Skupštine:

Pretsjednika Sovjeta narodnih komesara, maršala Sovjetskog Saveza, Staljina;

pretsjednika britanske vlade, Vinstona Čerčila,

pretsjednika Sjedinjenih Američkih Država, Franklina Ruzvelta
Vrhovnog komandanta NOV i POJ, Tita

pretsjednika AVNOJ-a, dr. Ivana Ribara,

pretsjednika ZAVNOH-a, Vladimira Nazora i

pretsjednika Izvršnog odbora Osvobodilne fronte, Josipa Vidmara.

Uz buran aplauz, delegati jednodušno primaju predloženo počasno pretsjedništvo.

Drug D. Ivezić predlaže, zatim, u radno pretsjedništvo Skupštine slijedeće delegate:

Dr. Vojislava EDecmanovića, prvaka SDS iz Bijeljine;

Aleksandra Preku, bivšeg narodnog poslanika HSS-a iz Tuzle;

Sulejmana Filipovića, pukovnika NOV i POJ iz Sarajeva;

Novaka Mastilovića, sveštenika pravoslavne crkve iz Gacka;

Rodoljuba Čolakovića, novinara iz Bijeljine;

Avdu Humu, književnika iz Mostara i

Đuru Pucara – Starog, člana Oblasnog NOO-a za Bos. Krajinu, člana AVNOJ-a iz Bos. Grahova.

za sekretare:

Skendera Kulenovića, književnika iz Travnika i

Iliju Došena pravnika iz Bosanskog Petrovca.

U Verifikacioni odbor:

Dr. Vasu Butozana, člana Oblasnog NOO-a za Bosansku Krajinu;

Sefketa Maglajlića, sekretara Oblasnog NOO-a za Bosansku Krajinu;

Husniju Kurta, direktora Gimnazije iz Mostara;

Juru Begića šumskog nadsavjetnika iz Dervente;

Todora Vujasinovića, zamjenika komandanta III korpusa NOV i POJ.

Delegati jednodušno primaju predloženo radno pretsjedništvo, sekretare i Verifikacioni odbor.

II

Svečano zasjedanje

Pretsjednik Radnog pretsjedništva, drug dr. Vojislav Keomanović predlaže pozdravne depeše Vrhovnom štabu NOV i POJ, Pretsjedništvu AVNOJ-a, Izvršnom odboru ZAVNOH-a, Izvršnom odboru Osvobodilne fronte.

Uz burno odobravanje, delegati usvajaju predložene depeše. Pretsjednik, zatim, poziva delegate da jednom minutom ćutanja odaju počast našim palim borcima za slobodu i predlaže slijedeći

dnevni red

I Svečano zasjedanje: 1) pozdravni govori

II Radno zasjedanje: 1) izvještaj Verifikacionog odbora

2) referat Rodoljuba Čolakovića: Spoljna i unutrašnja politička situacija

3) diskusija po referatu

4) referat Osmana Karabegovića: Značaj ZAVNOBiH-a

5) diskusija po referatu

6) izbor vijećnika ZAVNOBiH-a

7) izbor vijećnika AVNOJ-a

8) izbor Prezidijuma ZAVNOBiH-a

9) rezolucija

10) Razno.

Dnevni red se jednoglasno usvaja.

General-major Arsa Jovanović, načelnik Vrhovnog štaba NOV i POJ, pozdravlja Skupštinu u ime Vrhovnog štaba NOV i POJ.

U svom govoru on ističe da se zasjedanje vrši u vremenu kada je očevidno da je pobjeda na našoj strani. Naša vojska postala je moćan strateški faktor ne samo na Balkanu, nego i u savezničkoj koaliciji. Ona se pokazala ne samo sposobnom da oslobodi našu domovinu, nego i da očuva izvojevanu slobodu. Naša slavna vojska neće dozvoliti da se u našu zemlju vrati izbjeglička izdajnička »vlada« sa kraljem Petrom na čelu koja je, saradujući s okupatorom, izazivala i izaziva bratoubilački rat među našim narodima. Bosna i Hercegovina odigrala je značajnu ulogu u narodno-oslobodilačkoj borbi. Ona je dala mnogobrojne svoje sinove u našu vojsku koji su tukli neprijatelja na svim frontovima. Na terenu Bosne i Hercegovine odigrale su se mnoge slavne bitke. Sve važnije odluke o operacijama naše vojske donio je naš Vrhovni Komandant drug Tito na tlu Bosne i Hercegovine. Narod Bosne i Hercegovine, u najtežim danima, iprimio je na svoja njedra desetke hiljada naših boraca, ukazavši im svaku pomoć. Danas Peta divizija otvara vrata Srbije i pruža joj svoju bratsku ruku u zajedničkoj borbi za slobodu. Učestvujući na taj način u našoj svetoj borbi za slobodu, Bosna i Hercegovina pružila je primjer borbenog jedinstva svim južnoslovenskim narodima. U toj borbi ona je podnijela velike žrtve. Ali će zato Bosna i Hercegovina biti sutra sretna, usklađena u bratskoj federativnoj zajednici južnoslovenskih naroda.

Pretsjednik AVNOJ-a dr. Ivan Ribar, uzima riječ i pozdravlja Skupštinu u ime AVNOJ-a.

U svom govoru, on ističe da je politika Osmanlija, Beča, Pešte i Berlina, a kasnije i politika protunarodnih režima u staroj Jugoslaviji, razdvajala i zavađala Srbe, Hrvate i Muslimane u Bosni i Hercegovini, — dok je narodno-oslobodilački pokret stvorio od Bosne i Hercegovine primjer borbenog jedinstva i bratstva svim našim narodima. Narodi Bosne i Hercegovine u borbi koja je zadivila čitav svijet, izgradili su svoju istinski demokratsku vlast koja počinje od seoskih NOO-a pa završava ZAVNOBiH-om kao najvišim političkim predstavništvom naroda Bosne i Hercegovine.

»Danas treba«, nastavlja dr. Ribar, »da se postavi princip narodnog samoodređenja, što znači da sam narod, bez ičije pomoći sa strane, ostvari pravo da i u budućnosti sam ravna svojom sudbinom, izgradivši putem narodno-oslobodilačke borbe temelje jedinstva i bratstva. Bosna i Hercegovina stvorila je uslove za ostvarenje principa narodnog samoodređenja. To je odgovor četnicima koji nastoje da uvedu staru jugoslavensku vlast — to je odgovor jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi u Kairu; to je odgovor okupatoru i Pavelićevim³⁾ ustašama; to je odgovor svim izdajnicima naše zemlje od Nedića⁴⁾ do Rupnika⁵⁾, svima koji su protiv narodne slobode«. Na kraju, dr. Ribar ističe, da je pobjeda blizu, ali naglašava da mi treba da budemo spremni još na teške bitke i žrtve. Treba i dalje da razvijemo borbeno jedinstvo Srba, Hrvata i Muslimana. »Neka jedinstvo naroda Bosne i Hercegovine bude čvrsto kao jedinstvo NOV, neka se bratstvo odrazi i u bratstvu sa ostalim narodima Jugoslavije!«.

Đuro Pucar – Stari pozdravlja Skupštinu u ime Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu.

On potsjeća delegate na činjenicu da je Komunistička partija bila ona sila koja je naše narode organizovala na oružanu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. Komunistička partija mobilisala je u tu borbu sve svoje članove i položila za čast i slobodu naroda nebrojene žrtve. U toj borbi organizovana je NOV. Na tlu gdje je okupator mislio da će zametnuti kolo najkrvavijeg bratoubilačkog klanja – Komunistička partija je otpočetak unosila duh bratstva među naše narode i tim duhom oplemenila našu junačku vojsku. Na taj način, razbijen je pakleni plan okupatora i njegovih slugu. Pavelićevih ustaša i Mihailovićevih četnika, oružanih bandi izdajničke »vlade« u Kairu sa kraljem Petrom na čelu. Još za vrijeme stare Jugoslavije, Komunistička partija borila se protiv nacionalnog ugnjetavanja, za demokratsku Jugoslaviju; borila se protiv petokolonaške politike i izdaje, za slobodnu nezavisnu Jugoslaviju; u časovima naše narodne tragedije, kada su naše narode napustila sva vodstva bivših političkih stranaka, Komunistička partija povela je naše narode ne samo putem borbe protiv okupatora i njegovih slugu, nego istovremeno i putem borbe protiv svih pokušaja da se vrati staro stanje koje [je] našu zemlju i dovelo do katastrofe. Danas, kada se u Bosni i Hercegovini izgrađuje čvrsta zgrada istinske narodne vlasti, Komunistička partija obećaje da ni u buduće neće žaliti nikakvih žrtava i da će uložiti sav svoj trud, sva svoja bogata iskustva, da se ova borba kruniše slobodnom, narodnom, federativnom Jugoslavijom, u kojoj će Bosna i Hercegovina biti ravnopravna jedinica

Božidar Magovac, član Izvršnog odbora HSS, član Izvršnog odbora ZAVNOH-a, pozdravlja Skupštinu u ime ZAVNOH-a.

On napominje da se događaj, kao ovaj današnji, ne dešava [ni] u jednoj zemlji Evrope. Nema naroda koji bi u današnjim ratnim prilikama stvarao svoj parlament. To čini jedino naš narod. Dok Bosna i Hercegovina stvara svoje vijeće, iz Kaira dolazi glas da je izbjeglička vlada ukinula »zakon o zaštiti države«. ⁶⁾ To ne treba da nas čudi. Naša je pobjeda blizu. Drug Magovac ističe da je u to potpuno uvjeren. U to su, izgleda, uvjerena i gospoda iz Kaira, pa su odlučila da, kad već nemaju države, ukinu i »zakon o zaštiti države«.

Josip Vidmar, pretsjednik Izvršnog odbora Osvobodilne fronte Slovenije, pozdravlja delegate »u ime onog malog naroda koji živi na malom prostoru krajnjeg sjeverozapada naše domovine, naroda koji je pretrpio dva zvjerska fašizma: talijanski i njemački«. U današnjoj Skupštini on vidi jedno novo jamstvo za bolji život naših naroda u Jugoslaviji, koja će biti nezavisna, demokratska, federativna Jugoslavija. Ako se u Bosni – koja je najkomplikovanija zemlja u Evropi – ostvari potpuno bratstvo Srba, Hrvata i Muslimana, onda ga neće biti teško ostvariti ni između Srba, Hrvata, Slovenaca, Makedonaca pa čak i Bugara.

Poziva delegate da se i u buduću ugledaju u bratstvo koje vlada među narodima u Sovjetskom Savezu i koje prožima našu vojsku. To bratstvo osnovni je uslov za rješenje svih unutrašnjih pitanja naše države.

Pop Vlada Zečević, pozdravlja delegate u ime Oslobođilačke Ironie Srbije.

Navodi da je svojim očima vidio sve one strahote počinjene u oblasti oko Drine 1941 godine. Od strane ustaša poklano je na hiljade Srba, dok su četnici Draže Mihailovića prolili mnogo nevine muslimanske krvi. Kao komandant zvorničkog sektora i kao pravoslavni sveštenik, on je uzimao u zaštitu muslimanski svijet. Poziva se na dvojicu drugova koji su živi svjedoci da su na zajedničkom sastanku u Zelinju četnici Draže Mihailovića tražili pokolj Muslimana, protiv čega je bio on sa svojim drugovima. Na tom sastanku donesen je zaključak da se ne smije izvršiti to zlodjelo, ali su ga četnici ipak izvršili, otvoreno izjavljujući da izvršuju naređenje izbjegličke vlade sa kraljem na čelu. Zato se ta vlada i kralj Petar, kao saradnici okupatora i izazivači bratoubilačkog rata, mogu vratiti u našu zemlju samo kao zločinci, odgovorni za to^l-ra zločinstv^o. nad našim narodom.

Rada Vranješević, član Centralnog odbora AF2-a, pozdravlja Skupštinu u ime AFŽ-a.

Žene Bosne i Hercegovine, uzevši značajno učešće u narodno-oslobodilačkoj borbi, postale su čvrst oslonac narodno-oslobodilačkog pokreta. Zajedno sa svojim drugovima, žene će se i nadalje boriti protiv okupatora i njegovih slugu, a sutra, poslije oslobođenja naše zemlje, one će uložiti sve svoje snage u izgradnju sretne budućnosti naše Bosne i Hercegovine u okviru federativne Jugoslavije. Ni žene neće dozvoliti da se u našu domovinu povrati staro stanje koje želi da ponovo zavede izdajnička vlada u Kairu i njezin kralj Petar. Žene na ovoj istorijskoj skupštini obećaju da će i u buduće davati od sebe sve da se približi čas konačnog narodnog oslobođenja.

Milan Perković, donosi Skupštini pozdrav omladine Bosne i Hercegovine.

Omladina Bosne i Hercegovine odigrala je vidnu ulogu u borbi naših naroda za oslobođenje. Omladina je, među prvima, iskivala oružano bratstvo Srba, Hrvata i Muslimana; veliki dio boraca u našim jedinicama sačinjava omladina; u pozadini, omladina je učinila mnogo za narod i vojsku kroz svoje poljoprivredne brigade; ona je pridonijela značajan prilog u kulturno-prosvjetnom podizanju svome i svoga naroda. Učešće omladine u narodno-oslobodilačkom pokretu je organizovano. Omladina Bosne i Hercegovine u okviru USAOJ-a stvorila je svoj USAOBiH. Mladi Bosanci i Hercegovci, Srbi, Hrvati i Muslimani, obećaju predstavnicima naroda na ovoj skupštini da ni u buduće neće žaliti nikakvih žrtava da se što prije istjera okupator i unište njegove sluge, te da se onemoguću povratak staroga stanja koje žele da nam ponovno nametnu izdajnici u Kairu pod pokroviteljstvom kralja Petra II.

Mitar Kovalević, komandant Područja Mrkonjić Grad-Ključ, pozdravljajući delegate izražava radost da se ova istorijska Skupština održava baš u gradu oko kojeg je proliveno mnogo krvi najboljih narodnih

sinova u borbi protiv četničkih izroda koji su se, baš u ovoj oblasti, naročito uporno borili protiv naše NOV, kao najvjernije sluge okupatora i ustaša po naređenju izbjegličke vlade i kralja Petra.

III

Radno zasjedanje

Poslije pauze, u 21 čas počinje radno zasjedanje.

U ime Verifikacionog odbora, Dr. Vaso Butozan [čita] Zapisnik verifikacionog odbora od 25 novembra 1943.7)

Provjeravajući sva punomoćja delegata za I skupštinu Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine ustanovili smo, da je prisutno 247, od toga 193 delegata sa pravom glasa, čiji se spisak prilaže ovom zapisniku.

Verifikacioni odbor:

Dr. Vaso Butozan, s. r.

Maglajlić Šefket, s. r.

Husnija Kurt, s. r.

Jure Begić, s. r.

Todor Vujasinović, s. r.

Izveštaj Verifikacionog odbora prima se jednoglasno.

Pretsjednik radnog pretsjedništva najavljuje referat druga Rodoljuba Colakovićg: O spoljnoj i unutrašnjoj političkoj situaciji.8)

I.

Naša istoriska konferencija pada u vrijeme kada se džinovska borba svih slobodoljubivih naroda svijeta na čelu sa moćnim i bratskim Sovjetskim Savezom, protiv varvarskog fašizma, protiv Hitlerovog »novog poretka« približava svom pobjedonosnom završetku. Nezadrživa ofanziva nepobjedive Crvene Armije, uspjesi naših engleskih i američkih saveznika u Italiji, borba porobljenih naroda Evrope protiv fašističke tiranije doveli su Hitlerovu Njemačku na rub propasti.

Već peti mjesec herojska Crvena Armija goni fašističke horde na Zapad. Neviđenim poletom i junaštvom, nenadmašivom ratnom vještinom, pod rukovodstvom genijalnog vojskovođe druga Staljina, ona uništava razbojničku Hitlerovu vojsku i čisti svetu rusku zemlju od fašističke pogani. Od Kurska do Gomela, od Taganroga do Žitomira ostalo je nepregledno groblje fašističkih lupeža, koji su se drznuli da napadnu veliku zemlju socijalizma. Ništa nije pomogla Hitleru njegova »totalna mobilizacija«; ništa mu nije pomogao veliki broj divizija koji je bacao na Istočni front, ne bi li u toku ljeta 1943. povratio ono što je u toku ruske zimske ofanzive 1942/43 nepovratno izgubio. »Totalna mobilizacija« mogla

je dati na brzu ruku opremljene nove divizije, ali nije mogla podići iz groba onu odabranu Hitlerovu vojsku koja je našla smrt na nepreglednim ravninama Rusije od Staljingrada do Kurska i Harkova.

Postalo je sasvim očigledno da se odnos snaga između Sovjetskog Saveza i fašističke Njemačke temeljito izmijenio u korist Sovjetskog Saveza. Hitler je izgubio sva ona preimućstva koja je imao u prvoj godini rata, koja su mu omogućila privremene uspjehe. U punoj mjeri došle su do izražaja neiscrpne snage Sovjetskog Saveza, koje Crvenoj Armiji omogućuju ofanzivu dosad neviđenih razmjera u historiji ratova.

U teškim uslovima otadžbinskog rata, koji iziskuje naprezanje svih materijalnih i moralnih snaga, pokazala se čvrstina sovjetskog poretka. Sovjetski Savez je ne samo izdržao bez ikakvih unutrašnjih potresa pritiskom džinovske Hitlerove vojne mašine, već je uspio da u toku rata poveća svoju snagu koja danas obezbjeđuje veličanstvene pobjede Crvene Armije. Solidnost ekonomskog sistema, povjerenje narodnih masa u sovjetsku vlast i Boljševičku partiju, bratstvo sovjetskih naroda – sve je to omogućilo brzo mobilisanje svih sredstava potrebnih za pobjedu nad fašističkim osvajačima.

Narodi Sovjetskog Saveza ispoljili su, kako na frontu, kao vojnici Crvene Armije, tako i u pozadini, u fabrikama i kolhozima, rudnicima i saobraćaju, junaštvo, požrtvovnost i upornost koji su zadivili čitav svijet. Oni su zadužili čitavo slobodoljubivo čovječanstvo, jer su primili na svoja pleća najveći dio tereta ovog najtežeg od svih ratova i podnijeli u njemu najveće ljudske i materijalne žrtve. Blagodareći, u prvom redu, naporima i žrtvama naroda Sovjetskog Saveza, osujećeni su planovi fašističkih imperijalista o stvaranju njemačkog svjetskog gospodstva i čovječanstvo je spaseno od najkrvoločnije tiranije i najbezdušnijeg pljačkanja.

Uspjesi Crvene Armije u toku ljeta ove godine snažno su odjeknuli u svim zaraćenim zemljama. Oni su, prije svega, slomili fašističku osnovinu i lišili Njemačku njenog glavnog saveznika u Evropi. Pad Musolinija i docnija kapitulacija Italije jeste u prvom redu odjek pobjeda Crvene Armije. One su bile dokaz da je Njemačka već izgubila rat. To je natjeralo izvjesne krugove u Italiji da se iščupaju iz Hitlerovog zagrljaja, u nadi da će tako izbjeći njegovu sudbinu. To je olakšalo saveznicima da se, poslije pobjede u sjevernoj Africi, iskrcaju u Italiju i da prenesu svoje operacije na evropsko tie.

Izbacivanje Italije iz stroja, dalji još veći uspjesi Crvene Armije, kao što je prelaz Dnjepra, izazvali su pravu paniku u satelitskim državama. Mađarska, Bugarska, Finska i Rumunija našle su se u škripcu. Reakcionarne klike tih zemalja, koje su se dočepale vlasti protiv volje naroda, bile su godinama vjerne sluge Hitlerove, nadajući se da će u njegovoj službi i osigurati za vječita vremena svoju protivnarodnu vladavinu, i olako se dočepati plijena. Sad, kad je legenda o nepobjedivosti njemačke vojske, pod udarcima Crvene Armije razvijana u prah i pepeo, kad je postalo očigledno da je Hitler izgubio rat, te reakcionarne klike nastoje da se otkace od svog gospodara. U Finskoj se čuju sve više glasovi protiv saveza sa Njemačkom, i to uipravo iz krugova bliskih vladi. U

Mađarskoj klika oko Hortija⁹⁾ i Kalaja,¹⁰⁾ uznemirena blizinom Crvene Armije, prepodobno priča o tome kako ne želi tuđih zemalja, kako će dati svojim manjinama sva prava. U Rumuniji, na čiju će kapiju uskoro zakućati Crvena Armija, vrši se evakuacija iz Bukovine iz Besarabije onih Rumuna koji su sanjali o »velikoj Rumuniji« do Odese. Bugarski vlastodršci, uplašeni bombardovanjem Sofije, evakušu prestonicu, u kojoj su mislili da će biti pošteđeni od ratnih strahota. Mjesto pobjedničkog bahatog tona, sve se više čuje tužno cviljenje iz satelitskih zemalja o njihovoj nevinosti, o njihovoj neodgovornosti. Ako cvile, i za nevolju im je. Ne samo što nema nikakvih izgleda da će se lako napljačkano sačuvati, već su, naprotiv, svi izgledi da valja plaćati kožom za počinjene zločine. S đavolom su tikve sadili, sasvim je pravo što će im se o glavu lupati.

Takvo raspoloženje u satelitskim zemljama označava sve veću izolaciju fašističke Njemačke. Takozvana Hitlerova »neosvojiva evropska tvrđava« pokazuje se kao sasvim nesolidna građevina, koja ozbiljno prijeteći da jednog dana, koji više nije daleko, zatrpa i svog neimara, i njegove pomagače.

Pored poraza na bojnopolju, fašistička Njemačka doživjela je težak udarac na političkom polju. Glavešine fašističke Njemačke nastojale su i nastoje da preko svojih reakcionarnih prijatelja u Engleskoj i Americi izazovu trvenje između Sovjetskog Saveza s jedne, i Engleske i Amerike s druge strane, da oslabe antihitlerovsku koaliciju i tako omogućući sebi izlaz iz rata bez kapitulacije.

Ta nastojanja dobila su ozbiljan udarac na konferenciji triju sila u Moskvi.¹¹⁾ Tu se, na sastanku predstavnika Sovjetskog Saveza, Engleske i Amerike, još jednom potvrdila čvrstina antihitlerovske koalicije. Saradnja Saveznika u borbi za uništenje Hitlerove Njemačke postala je još tješnja. Osim toga na moskovskoj konferenciji riješeno je, prema riječima druga Staljina, da se, poslije pobjede nad Hitlerom, »uspostavi u Evropi takav poredak koji će potpuno isključiti mogućnost nove agresije od strane Njemačke« i »da se ostvari trajna ekonomska, politička i kulturna saradnja evropskih naroda, zasnovana na uzajamnom povjerenju i uzajamnoj pomoći, sa ciljem obnove privrede i kulture koju su Nijemci razrušili«.

Sve ovo znači težak udarac Hitleru i reakcionarima u Engleskoj i Americi, kao i ostalim zemljama. Međutim, to ne znači da su te reakcionarne snage prestale da postoje. One su stalno budne i aktivne. To su iste one snage koje su prije rata živo radile na izolaciji Sovjetskog Saveza, koje su pomagale Hitlera u njegovim pripremama za napad na Sovjetski Savez i koje su priželjkivale Hitlerovu pobjedu, kad je mučki i vjerolomno napao na Rusiju. Videći danas da je ta pobjeda nemoguća, ti reakcionarni krugovi nastoje da spasu fašističku Njemačku od katastrofe. Upravo te snage kočuju otvaranje istinskog drugog fronta u Evropi; te snage podržavaju sve one reakcionarne emigrantske nazovi-vlade, koje se više boje svog oslobođenog naroda nego Hitlera.

Sve u svemu: tučena na bojnopolju od Saveznika, u prvom redu od junačke Crvene Armije, tučena na političkom polju, sve više napu-

štena od svojih satelita, fašistička Njemačka nalazi se pred katastrofom. Ova će nastupiti utoliko prije, ukoliko se svi slobodoljubivi narodi čitavog svijeta u borbi protiv zajedničkog neprijatelja ugledaju na Sovjetski Savez, koji daje najveće žrtve u ovoj borbi. Ukoliko prije bude otvoren drugi front u Evropi, ukoliko se jače rasplamsa oslobodilačka borba porobljenih naroda Evrope, utoliko će prije fašistička Njemačka biti prinuđena na kapitulaciju. Samo na taj način mogu se skratiti stradanja naroda koji pište od zuluma Hitlerovih hordi, kao i od zuluma svojih vlastitih izroda u Hitlerovoj službi.

II.

Pobjedonosna ofanziva Crvene Armije, kapitulacija Italije i napredovanje naših engleskih i američkih saveznika u Italiji, snažno su odjeknuli u porobljenim zemljama Evrope. Sve smjelije i otvorenije istupaju slobodoljubive snage tih zemalja protiv fašističke tiranije: pobuna u Danskoj, pojačana aktivnost grčkih, poljskih i francuskih partizana, krupna djela sabotaže u Norveškoj i t. d.

Naročito snažnog odjeka imale su te pobjede nad Hitlerom u našoj zemlji koja, među porobljenim zemljama Evrope, prednjači u oslobodilačkoj borbi protiv fašizma. Taj odjek u našoj zemlji nije se odrazio samo u pojačanim akcijama jedinica naše slavne Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda, već je imao dalekosežnije posljedice.

Blagodareći dalekovidnosti našeg Vrhovnog štaba, našoj organizovanosti, snalažljivosti i brzini naših štabova, Narodno-oslobodilačka vojska iskoristila je kapitulaciju Italije, zaposjela čitavu jadransku obalu i razoružala nekoliko italijanskih divizija u Sloveniji, Dalmaciji, Hrvatskom Primorju i Crnoj Gori. Za nekoliko dana nikle su nove brigade i divizije, snabdjevene modernim naoružanjem, koje su odmah stupile u borbu protiv naših neprijatelja. Operacije jedinica Narodno-oslobodilačke vojske u Sloveniji i Dalmaciji zadaju naročitu glavobolju fašističkom okupatoru, jer se one vode na samim pristupima fronta u Italiji na kome se bore naši engleski i američki saveznici. Tako su operacije naše vojske neposredno povezane sa operacijama naših saveznika u Italiji; samim tim naša vojska postala je još značajniji činilac u borbi protiv fašističke Njemačke nego što je dosad bila. I naši engleski i američki saveznici uvjerali su se najzad da je naša slavna, vojska jedina snaga koja u Jugoslaviji vodi borbu protiv fašizma. Stoga su oni poslali svoje misije našem Vrhovnom Štabu i ukazali nam izvjesnu materijalnu pomoć.

Naša Narodno-oslobodilačka vojska, ponos i uzdanica naših naroda, danas je jača nego ikada. Njene jedinice vode borbu od Trsta do Ulcinja, od Splita do Drave, Timoka i Vardara. Uzalud je fašistički okupator bacio u borbu protiv njih svoje odabrane divizije; uzalud su Hitlerovi generali brižljivo pripremali svoje ofanzive u namjeri da unište našu vojsku. Pokazalo se da je ona neuništiva, kao što [je] neuništiva težnja naših naroda za slobodom i pravdom. Ona je neuništiva zato što je nikla iz na-

roda, koji je dao svoju najbolju djecu da brane njegovu slobodu, da se bore za njegovu bolju budućnost. Ona je neuništiva zato što je nju stvorila i što njom rukovodi herojska Komunistička Partija Jugoslavije, koja je našu slavnu vojsku zadahnula duhom bezgranične ljubavi prema svojoj domovini, duhom junaštva, upornosti i samoprijedora. Ona je neuništiva zato što je to vojska nerazrušivog bratstva naših naroda koja se nesebično bori za pravednu stvar. Ona je neuništiva zato što nju predvodi vod naših naroda, hrabri i mudri drug Tito, koji je oličenje borbenog bratstva svih naroda naše domovine i nosilac njihovih vjekovnih težnji za životom u slobodi, miru i blagostanju. Poslije svake ofanzive naša Narodno-oslobodilačka vojska, očeličena naporima i obogaćena iskustvom, postajala je jača. U nju su se ulivale hiljade novih boraca koji su još jače razbuktavali plamen oslobodilačke borbe naših naroda.

Plamen narodno-oslobodilačke borbe obuhvatio je čitavu Jugoslaviju. Za posljednjih nekoliko mjeseci u Sloveniji su se odigrali najkrupniji događaji u istoriji bratskog slovenačkog naroda. Sloveniji su prisajedinjeni Gorica i slovenski dio Istre, i to ne blagodareći nečijoj milosti, već blagodareći isključivo junačkoj borbi slovenačkog naroda za slobodu. Razbucane su izdajničke bijela¹²⁾ i plava garda,¹³⁾ koje su bile u službi okupatora. Najširim narodnim slojevima u Sloveniji postalo je jasno, da je samo zastava Osvobodilne fronte zastava slobode i bolje budućnosti slovenačkog naroda.

U Hrvatskoj plamti narodni ustanak. Okupatoru nisu pomogle ni ustaške bande ni reacionari iz bivšeg vodstva H. S. S. s Mačekom¹⁴⁾ na čelu, koji su propovjedali politiku čekanja. Hrvatski narod prezreo je te potajne pomagače okupatora i listom se digao na oružje. S njime su se priključili namdno-oslobodilačkom pokretu najbolji prvaci Hrvatske Seljačke Stranke. Dalmaciju, najstariju i najljepšu hrvatsku zemlju, koju je Hitler darovao Musoliniju, oslobodili su dalmatinski partizani. Raspada se ruglo od države takozvana Nezavisna Država Hrvatska, a hrvatski narod, u bratskoj slozi sa Srbima u Hrvatskoj, sa oružjem u ruci krči put istinski slobodnoj, demokratskoj Hrvatskoj.

Izuzev nekoliko većih gradova i uporišta, oslobođena je gotovo čitava Bosna i Hercegovina. Partizanska zastava slobode i bratstva vije se od naše junačke i mučeničke Krajine do Drine i od Save do mora. Ali što je još ljepše od vojničkih pobjeda, u borbi se iskiva jedinstvo naroda Bosne i Hercegovine. U sve većem broju stupaju u Narodno-oslobodilačku vojsku Muslimani i Hrvati.

U Crnoj Gori razbijene su četničke bande Draže Mihailovića, a njegove agente Bajru Stanišića i generala Bukanovića,¹⁵⁾ stigla je pravedna kazna narodnog suda. Crna Gora opet je dobila svoje istinsko lice koje su htjeli da nagrde pečatom izdaje plaćenici okupatora. Njeni junački sinovi vode danas borbu u Sandžaku i na granici Srbije.

Izdajnik Draža Mihailović i njegovi pokrovitelji iz inostranstva svojatali su Srbiju da je tobože uvijek bila Dražina. Međutim, Srbija danas jasno govori da je svoja, narodna, srpska, a ne petokolonaška i izdajnička. Nikada u njoj za ove dvije i po godine naše slavne borbe nije

umukla partizanska puška. Nikakva zvjerstva njemačkih okupatora, nedićevaca, ljotićevaca, bjelogardskog ološa i svirepih Dražinih koljača nisu mogla da uguše slobodarski duh Srbije. Upravo ovih dana srbijanske brigade svojim borbama pokazale su čitavom svijetu kakvim duhom diše Srbija koja je u teškim danima 1941 digla ponosnu i slavnu zastavu ustanka u našoj domovini. Ona je toj zastavi ostala vjerna i ostaće vjerna uprkos svemu.

Podlom i krvožednom fašističkom okupatoru nije pomogla sva njegova sila da uguši našu svetu i pravednu borbu. Nisu mu pomogli ni naši izdajnici i izrodi, kao ni politički špekulanti, koji su politikom čekanja izražavali svoj strah od slobodarskih, demokratskih težnji narodno-oslobodilačkog pokreta. Oni su priželjkivali poraz Narodno-oslobodilačke vojske, nadajući se, bjednici, da će onda lako ostvariti svoje sebične i prljave račune. U toku dvije i po godine ove teške i krvave borbe za svoju slobodu narodi Jugoslavije mnogo su naučili. Sa lica raznih »boraca« za nekakvu nezavisnost ili nečiju slobodu, raznih političkih »mudraca«, ljudi jadnih i sitnih za ovo veliko i surovo doba, zderana je maska. Ispod nje se pokazalo njihovo pravo lice, lice odvratnih slugu našeg najvećeg zlo-tvora, njemačkog fašizma.

Ništa nije neobično i novo što se u Jugoslaviji našlo izroda i izdajnika koji su se, zbog svojih sebičnih interesa, privoljeli okupatoru. Takvih pojava imamo u svim zemljama u Evropi koje je Hitler, blagodareći upravo tom reakcionarnom soju, olako pobijedio. Ono što izdvaja Jugoslaviju, to je činjenica da su njeni bivši vlastodršci otišli najdalje u izdaji. U taboru izdajnika naroda našli su se »vlada« i kralj koji pred savezničkom javnošću žele da važe i kod izvjesnih krugova, nažalost, još uvijek važe kao zakoniti predstavnici Jugoslavije, čiji se narodi bore za iste ratne ciljeve kao i Saveznici.

Draža Mihailović već dvije godine, u službi okupatora, vodi borbu protiv narodno-oslobodilačkog pokreta u našoj zemlji. Mjesto osude od strane takozvane jugoslavenske vlade, on je proizveden u čin armijskog đenerala i naimenovan za ministra vojske te »vlade«.16) Dakle Draža Mihailović nije nekakav seoski dilkoš, koji se u ovom metežnom vremenu samozvano proglasio vojvodom, već je »ministar vojni« takozvane jugostovenske vlade i »dragi prijatelj« kralja Petra II. Draža Mihailović započeo je svoju izdajničku rabotu još 1941 godine cijepajući borbene snage srpskog naroda, govoreći kako još nije momenat za borbu, da bi uskoro zatim zabo nož u leđa slavnim partizanskim odredima Srbije. Njegovo je djelo raspirivanje šovinističke mržnje između Srba i Muslimana i klanje nevinog muslimanskog stanovništva u Bosni i Hercegovini, što je sve išlo na ruku fašističkom okupatoru, koji se s pravom bojao borbenog jedinstva svih naroda Jugoslavije. Draža je blagoslovio kapitulaciju bosanskih četnika pred ustaškom državom i Antom Pavelićem, najkrvožednijim koljačem srpskog naroda. On je bosanske četnike skrenuo na put bratoubilačke borbe i služenja okupatoru. Njegove izdajničke bande danas zajedno sa Nijemcima, ustašama [i] bugarskim okupacionim trupama ratuju protiv naše slavne Narodno-oslobodilačke vojske. Njegove bande ubijaju

i pale po Srbiji koja se napreže da strese jaram okupatora. Njegove bande popalile su nedavno Rogaticu i poklale oko 3.000 nevinih Muslimana od Višegrada do Rogatice, nadajući se da će tako spriječiti prilaženje Muslimana narodno-oslobodilačkom pokretu. Agenti Draže Mihailovića proturaju laži kako su četnici »saveznici Engleza« kako ono što oni rade, rade sa odobrenjem Engleza, želeći na taj način da zadrže od borbe one još kolebljive srpske mase i da tako olakšaju položaj fašističkog okupatora.

Kad je uprkos svim opomenama našeg Vrhovnog štaba i Antifašističkog Vijeća, izdajnik Draža Mihailović ostao i dalje »ministar vojske« te vlade, postalo je svima jasno da je ustvari ta takozvana vlada naredbodavac, a Draža Mihailović izvršilac.

O čemu svjedoče ove činjenice? One svjedoče o tome da izdaja Draže Mihailovića nije lično djelo jednog reakcionarnog generala, već određena politika reakcionarnih velikosrpskih krugova okupljenih oko kralja i monarhije. Cilj politike tih krugova s kraljem na čelu jeste da, poslije sloma fašističke Njemačke, vaspostave u Jugoslaviji još crnju vladavinu nacionalnog ugnjetavanja, političke i društvene reakcije, korupcije i pljačke nego što je to bilo u staroj Jugoslaviji. Budući da su naš narodno-oslobodilački pokret i Narodno-oslobodilačka vojska sa svojim demokratskim težnjama glavna prepreka za ostvarenje tih reakcionarnih ciljeva, ta poštovana gospoda smatraju danas svojim najvažnijim zadatkom ne uništenje fašističke Njemačke, već narodno-oslobodilačkog pokreta i Narodno-oslobodilačke vojske. Na toj osnovi oni su se spregli sa okupatorom, na toj osnovi oni su postali najcrnji izdajnici naše domovine. O ovome postoji čitav niz dokumenata koje su naše jedinice zaplijenile u četničkim štabovima.

U ime kralja banditi Draže Mihailovića idu zajedno s njemačkim okupatorima i ustašama protiv naše Narodno-oslobodilačke vojske; u ime kralja srpski izrodi kolju, pale i siluju i tako sramote ime srpskog naroda; u ime kralja srpski izdajnici drže još pod svojim uticajem izvjesne zaostale srpske mase i tako slabe borbenu snagu naše zemlje, što znači da produžuju stradanja i patnje našeg naroda. Ime kraljevo, sa njegovim saizvoljenjem postalo je zastava izdaje oko koje se okuplja ološ srpskog društva i reakcionarne klike ostalih naroda, sve ono što u ovim danima kada se u bolovima rađa naša sloboda, misli samo na to kako da obezbijedi svoje prljave, sebične interese.

Kad su prije dvije i po godine narodi Jugoslavije, bez obzira na narodnost, vjeru i političko uvjerenje, ustali u oružanu borbu protiv fašističkih okupatora i njihovih pomagača, niko nije postavljao pitanje monarhije. To je pitanje spadalo u red onih pitanja koja će se rješavati poslije oslobođenja naše zemlje. Međutim, danas kad se izdanak dinastije Karađorđevića, u najtežim danima naše istorije ispoljio kao pokrovitelj saučesnik izdajnika, onda je dužnost svakog patriote da tom kralju i njegovoj vladi odrekne svako pravo da govori u ime naše zemlje i da mu ospori pravo da se ikad u nju povrati. Osim toga naše je pravo da tražimo od naših engleskih i američkih saveznika da toj »vladi« i kralju – izdaj-

niku odreknu gostoprimstvo i svaku podršku. To pravo izvojevali su narodi Jugoslavije svojom borbom na strani Saveznika.

Dok se četnička vlada u Kairu bavi neslavnim i jalovim poslom, dotle narodno-oslobodilački pokret u Jugoslaviji bije najveću i najsudbosnosniju bitku u historiji naših naroda. Ne radi se samo o oružanoj borbi i o našim vojničkim pobjedama, o kojima je već govoreno. Radi se o onome što je ta oružana borba omogućila, a to je stvaranje istinski narodne, demokratske vlasti na velikom dijelu naše oslobođene zemlje, vlasti kojoj stoji na čelu Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije. Nastalo u borbi, sazdana na kostima najboljih sinova naše domovine, ono je oličenje narodnih težnja za boljim i pravednijim uređenjem kako odnosa među narodima Jugoslavije, tako i unutar svakog naroda napose. Narodi Jugoslavije shvataju sasvim ozbiljno borbu protiv fašizma, svog zakletog neprijatelja, i u toj surovij i teškoj borbi dokazali su djelima šta mogu i na šta su spremni. Isto tako ozbiljno narodi Jugoslavije shvataju svoje pravo da svoju državnu zajednicu urede kako to odgovara volji i interesima naroda. To im pravo niko nije darovao. To su pravo oni izvojevali svojom krvlju i nadčovječanskim naporima. I naši prijatelji i naši neprijatelji mogu biti uvjereni da će narodi Jugoslavije tu svoju veliku tekovinu, pravo da sami određuju svoju sudbinu, umjeti isto onako muški braniti, kao što su ga znali i izvojevati.

U odbrani tog svog prava narodi Jugoslavije neće biti sami. S njima će biti tada, kao i uvijek, oproban prijatelj svakog koji se bori za slobodu naroda, moćni i bratski Sovjetski Savez sa svojom nepobjedivom Crvenom Armijom. S njima će biti i demokratske snage Engleske i Amerike za koje Atlantska povelja nije parče hartije, za koje odluka moskovske konferencije, koja je, po riječima druga Staljina, riješila da »prepusti oslobođenim narodima puno pravo i slobodu da sami riješe pitanje državnog uređenja« – nisu prazne riječi.

Nasuiprot podloj i izdajničkoj raboti takozvane jugoslavenske vlade s kraljem na čelu, nasuprot ustaškim i četničkim bandama i saboterima narodno-oslobodilačke borbe svih dlaka, naš narodno-oslobodilački pokret na čelu s vođom naših naroda drugom Titom, nastaviće neumorno da okuplja oko svoje zastave sve patriotske snage naše zemlje radi borbe za konačno istjerivanje fašističkog okupatora i uništenje njegovih pomagača, za stvaranje federativne bratske zajednice svih južnoslovenskih naroda.

To je put slave i časti, put bolje budućnosti naše domovine kojim naše narode vodi Komunistička partija. Na tom putu, teškom ali junačkom, naša domovina stekla je takav ugled i poštovanje u svijetu kakav nikad nije imala. U nju danas gledaju s nadom i povjerenjem naši balkanski susjedi, u prvom redu bratski bugarski narod, koji još stenju pod jarmom njemačkih fašista i svojih vlastodržaca. Našoj slavnoj domovini izgleda da je voljom historije određena uloga da bude kolijevka velike bratske federativne zajednice svih balkanskih naroda, koja će jednom za uvijek onemogućiti imperijalistima da od Balkana prave krvavo razbojište radi svojih sebičnih, pljačkaških interesa.

in.

Naša uža domovina, Bosna i Hercegovina, vidjela je više zla od fašističkih okupatora i njihovih slugu nego ma koja pokrajina Jugoslavije. Podli osvajač vješto je iskoristio teško nasljeđe prošlosti, ono nepovjerenje i otuđenost među narodima Bosne i Hercegovine, koje su podržavali svi protivnarodni režimi u Jugoslaviji, da raspiri šovinističku mržnju, da zakrvi narode, kako bi njima lakše vladao. Preko svojih ustaških plaćenika on je u Bosni i Hercegovini počinio takve zločine pred kojim blijedi sve ono što je Bosna i Hercegovina u svojoj teškoj istoriji vidjela. Za svega nekoliko mjeseci ubijene su u Bosni i Hercegovini na zvjerski način desetine hiljada Srba, popaljeni su njihovi domovi, rušene bogomolje, uništavano sve što je bilo srpsko. Ti zločini – fizičko istrebljenje Srba – činjeni su u ime »hrvatske Bosne«. S druge strane, četnici su, u službi okupatora, počinili bezbroj zločina nad nevinim muslimanskim i hrvatskim življem u ime »srpske Bosne«. Stvarno su i jedni i drugi služili i služe tuđinu, vršeći ono što je fašistički osvajač zamislio: fizičko istrebljenje naših naroda.

Može se bez pretjerivanja reći da bi Bosna i Hercegovina ostala pušta da i u njoj, kao i u ostalim zemljama Jugoslavije, nije buknuo plamen narodno-oslobodilačke borbe. Na poziv Komunističke Partije najbolji sinovi Bosne i Hercegovine digli su se na oružje protiv fašističkih okupatora i njegovih ustaških sluga. Oni su okupljali u partizanske odrede srpske seljačke mase koje su bježale od ustaškog noža, organizovali, vodili u borbu i vaspitavali u duhu hrvatstva svih naroda naše domovine. Na tom patriotskom radu prvoborci narodno-oslobodilačkog pokreta u Bosni i Hercegovini imali su da savlađuju mnoge teškoće. Uskoro poslije izbijanja ustanka javili su se, pod uticajem Draže Mihailovića, i bosanski četnici kao sluge okupatora. Oni su bili politički još opasniji nego ustaše, jer su u početku imali podršku kod izvjesnog dijela zaostalih srpskih masa koje su u njima još gledale svoje osvjetnike, a njihovu saradnju sa okupatorom smatrale »mudrom politikom« čiji je cilj spasavanje srpskog naroda.

Blagodareći upornom i dosljednom sprovođenju našeg stava o bratstvu svih naroda naše zemlje, blagodareći vojničkim uspjesima naše Narodno-oslobodilačke vojske, blagodareći iskustvu samog naroda, izolovane su četničke bande i lišene masovne podrške Srba u Bosni i Hercegovini. Četnici danas predstavljaju razbijenu vojsku, grupicu običnih drumskih razbojnika i pljačkaša koji se još zadržavaju u blizini neprijateljskih uporišta. Vojnički razbijeni, politički raskrinkani, oni su pred najširim slojevima Srba u Bosni i Hercegovini svedeni na ono što jesu: bijedne i prezrenja dostojne sluge fašističkog okupatora i ustaške države.

Porazi Hitlerovi na bojnem i političkom polju, razmah narodno-oslobodilačke borbe i uspjesi naše Narodno-oslobodilačke vojske, koja je svojim stavom prema Muslimanima i Hrvatima kao cjelini već odavno uživala njihove simpatije, [omogućili su da se] u vatri borbe kuje borbenu jedinstvo naroda Bosne i Hercegovine. To je najljepša i za budućnost Bo-

sne i Hercegovine najznačajnija pobjeda našeg narodno-oslobodilačkog pokreta.

Međutim, to prilaženje bosanskih Muslimana i Hrvata, na pozicije aktivne borbe protiv fašističkog okupatora razvija se, s obzirom na burni razvitak situacije u svijetu i kod nas, sporo.

To znači da su [još] aktivne reakcionarne snage koje kočje taj razvitak.

Gorko iskustvo koje su stekli naši Muslimani u takozvanoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, iskustvo plaćeno velikim žrtvama, naučilo ih je da oni nemaju šta, osim stradanja i ponižavanja, očekivati od »novog poretka«. To je među muslimanskim masama potpuno onemogućilo one izrode Muslimana koji su potrčali za Hitlerom i Pavelićem i koji su obećavali Muslimanima zlatna brda i doline u Hitlerovoj »novoj Evropi«. Ti politički brodolomci na čijoj duši ima mnogo zločina, ne predstavljaju sada glavnu opasnost i glavnu smetnju za brzo i pravilno snalaženje muslimanskih masa u današnjoj situaciji. Glavnu opasnost predstavljaju oni muslimanski političari koji se nisu kompromitovali kao ustaše i pristalice »novog poretka«, ali se boje demokratskih i slobodarskih ciljeva narodno-oslobodilačkog pokreta, koji su spremni da, radi svojih sebičnih ciljeva, prave političke kombinacije i sa zakletim neprijateljima Muslimana kao što je četništvo. To su politički špekulanti i šćardžije koji danas čine sve da uspore prilaženje Muslimana narodno-oslobodilačkom pokretu. Oni danas govore našim Muslimanima: pazite da ne pre naglimo, kao što smo pre naglili 1941 godine.

Sta znači ova parola, na što ona poziva Muslimane? Ona ih poziva da se prema borbi demokratskih, slobodarskih snaga svih naroda Jugoslavije i protiv fašizma i protiv domaćih reakcionera odnose špekulantski, to jest, da čekaju da vide ko će biti jači, pa da se onda i njemu priklone. Danas je i političkoj djeci jasno da je fašizam izgubio rat. Špekulantima je ostalo da vide ko će biti jači: da li narodno-oslobodilački pokret ili reakcioneri iz takozvane jugoslavenske vlade sa njihovim Dražom Mihailovićem. Za političke špekulante među Muslimanima mogla bi i pobjeda tih reakcionera da znači nekakvu perspektivu, ali nije teško pretpostaviti šta bi ona značila za Muslimane kao cjelinu. Bez ikakvog pretjerivanja govoreći, to bi značilo njihovo uništenje.

Stoga je borba protiv tih političkih špekulanata među Muslimanima dužnost svih iskrenih pobornika narodno-oslobodilačkog pokreta, u prvom redu Muslimana u tom pokretu. Samo prilaženjem narodno-oslobodilačkom pokretu, samo oružanom borbom protiv fašističkog okupatora i reakcionera sviju dlaka mogu naši Muslimani sprati ljagu sa svog imena, koju su im nanijeli ustaški izrodi, i izvojevati sebi dostojno mjesto u bratskoj zajednici svih naroda Bosne i Hercegovine i Jugoslavije. Taj put nije lagan, taj put je pun opasnosti i iziskuje mnogo žrtava. Ali to je jedini put časti i pravilno shvaćenih trajnih interesa naših Muslimana.

Prilaženjem Hrvata Istočne Bosne narodno-oslobodilačkom pokretu i formiranjem Prve hrvatske bosanske brigade otpočela je aktivizacija

bosanskih Hrvata u borbi iprotiv fašističkog okupatora i njegovih najamnika. Da bismo ubrzali to prilaženje pred nas se postavlja dvojaka zadaća.

Prvo. Dotući ustaštvo koje je imalo korjena među Hrvatima Zapadne Bosne i Hercegovine, izolujući one koji hoće da poistovjete ustaštvo sa hrvatstvom. Još je živa, čak u širim hrvatskim slojevima Bosne i Hercegovine kobna zabluda da je takozvana Nezavisna Država Hrvatska doista hrvatska država. Kakva takva, ali ipak hrvatska. Stoga te politički zaostale imaše smatraju da je narodno-oslobodilačka borba uperena protiv hrvatstva. Ta je zabluda kod politički zaostalih masa razumljiva. Vijekovima željan nacionalne slobode, nacionalno ugnjetavan i ponižavan dobar dio Hrvata prihvatio je veliku varku i sprdnju sa tobože Nezavisnom Hrvatskom Državom za istinu. To je omogućilo Hitlerovim najamnicima, ustaškim zlikovcima, da nađu podršku kod izvjesnog dijela politički zaostalih hrvatskih masa u Bosni i Hercegovini. Nemilosrdno istrebljujući ustaške zlikovce, treba strpljivo razbijati zablude kod zavedenih masa, ukazujući da je narodno-oslobodilački pokret u Bosni i Hercegovini isto onoliko hrvatski, koliko i srpski i muslimanski.

Drugo. Među bosanskim Hrvatima osjeća se još uticaj reakcionarne klike iz bivšeg vodstva Hrvatske Seljačke Stranke oko Mačeka. Ono je svojim propovijedanjem »čekanja« pomoglo okupatoru, dugo vremena usporavajući masovan prilazak Hrvata narodno-oslobodilačkoj borbi u samoj Hrvatskoj. Ali je hrvatski narod prezreo pomagače okupatora i masovno ušao u borbu protiv njega i ustaške države. Isti proces odigrava se u Bosni i Hercegovini. Hrvatski patrioti prilaze narodno-oslobodilačkom pokretu, a reakcionarni politički špekulanti, sijući malodušnost koće bosanske Hrvate da pođu putem slobode i časti hrvatskog naroda. Stoga je zadaća pristalica narodno-oslobodilačkog pokreta u Bosni i Hercegovini, u prvom redu Hrvata, da žigošu izdajnike i reakcionere i da oslobađaju ispod njihovog uticaja bosanske Hrvate.

Pred narodno-oslobodilački pokret u Bosni i Hercegovini, koji u sebi ujedinjuje najbolje i najdalekovidnije sinove naše domovine, bez obzira na vjeru i narodnost, postavljaju se sljedeći politički zadaci:

1. Jačanje Narodno-oslobodilačke vojske, formiranjem novih brigada i divizija, mobilisanjem još većeg broja boraca, u prvom redu Muslimana i Hrvata, u redove naše« vojske, vojske bratstva i slobode.

2. Borba protiv političkih špekulanata i šićardžija, kao i borba protiv razbijenog, ali još nedotučenog četništva i ustaštva.

3. Snaženje oružanog bratstva među narodima Bosne i Hercegovine koje je jedini залог srećne budućnosti zajedničke domovine Srba, Hrvata i Muslimana.

4. Borba protiv svih pokušaja takozvane jugoslavenske vlade s kraljem na čelu i njihovih reakcionarnih pomagača iz inostranstva, da narodima naše zemlje nature vladavinu protiv njihove volje, što istovremeno znači borbu naroda Bosne i Hercegovine za slobodnu i zbratimljenu Bosnu i Hercegovinu kao ravnopravnu jedinicu u velikoj i bratskoj federativnoj zajednici južnoslovenskih naroda.

Pred nama su krupni zadaci, na našem putu biće još mnogo teškoća i žrtava. Ali cilj koji su preda se postavili, u ovom surovom preiomnom dobu za čitavo čovječanstvo, najbolji sinovi naše kroz vijekove ponižavane, ugnjetavane i mrcvarene domovine takav je da za njega nije prevelika nikakva žrtva. Kroz vijekove smo bili tuđi robovi, a povrh toga jedni drugima nekad dželat, a nekad žrtva. Hoćemo i bićemo ljudi slobodni i braća u domovini koja nas je sve odnjihala. Prožeti istinskom ljubavlju prema svojoj zemlji, duboko vjerujući u snagu svojih naroda, u pravednost i opravdanost naše borbe, mi ćemo, ne prezajući ni od kakve opasnosti, ići nepokolebljivo svome cilju i mi ćemo pobijediti.

Mi ćemo pobijediti zato što je na našoj strani moćni i bratski Sovjetski Savez sa svojom nepobjedivom Crvenom Armijom. Mi ćemo pobijediti zato što su na našoj strani slobodoljubive i demokratske snage Engleske i Amerike i svih naroda svijeta. Mi ćemo pobijediti zato što imamo našu slavnu Narodno-oslobodilačku vojsku, prekaljenu u ljutim bojevima s našim neprijateljima i zadahnutu duhom bratstva i slobode.

pNTeka je vječna slava svim sinovima i kćerima Jugoslavije koji su pali u oslobodilačkoj borbi protiv fašizma.

Živjelo borbena jedinstvo svih naroda Jugoslavije.

Živjelo oružano bratstvo, Srba, Hrvata i Muslimana.

Živjeli naši veliki saveznici – Sovjetski Savez, Engleska i Amerika.

Živjela Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije.

Živio vođ naših naroda i Vrhovni Komandant Narodno-oslobodilačke vojske, neustrašivi i mudri drug Tito.

Živjelo Antifašističko Vijeće Narodnog Oslobođenja Jugoslavije.

Živjela ravnopravna, federativna zajednica svih južnoslovenskih naroda.

Živjela slobodna i zbratimljena Bosna i Hercegovina u bratskoj, Jtrjiynopravnoj, federativnoj Jugoslaviji.

Delegati sa napregnutom pažnjom prate izlaganje druga Colakovića i mnogo puta popraćuju burnim aplauzom naročito ona mjesta u referatu, gdje govornik osvjetljava borbu Crvene Armije, naše NOV i odlučnost naših naroda da ne dozvole povratak izdajničkoj vladi u Kairu na čelu sa Kraljem-izdajnikom te da sami, bez ičijeg tutorstva, izgrade sebi sretnu budućnost.

Poslije referata, pretsjednik poziva delegate na diskusiju. Riječ uzima velik broj delegata iz svih krajeva Bosne i Hercegovine. U diskusiji učestvuju i Srbi i Hrvati i Muslimani, iz pozadine i vojske, bez obzira na političko uvjerenje i društvenu pripadnost. Glavnu nit u govorima delegata sačinjava prikazivanje u najkrupnijim potezima, prilika u pojedinim krajevima Bosne i Hercegovine, a u isto vrijeme i jednodušno slaganje u svim pojedinostima, s referatom druga Rodoljuba Colakovića. Govori svih delegata često su puta bili prekidani oduševljenim odobravanjem.

Ilija Miljević, iz Drvara, iznosi napore naroda svoga kraja u toku dvije i po godine borbe za slobodu i podvlači da se politička svijest naroda i boraca drvarskog okruga najljepše ogleda u tome što su se borci Drvara borili i bore ne samo na terenu Bosne i Hercegovine, nego i Srbije i svih zemalja Jugoslavije.

Vid Nježić, iz Prnjavora, govori o četničkoj izdaji u Srednjoj Bosni. Iako su borci prvih naših jedinica, pod vodstvom najboljih sinova toga kraja, još u početku zadali smrtonosne udarce ustaškim bandama i oslobodili veliki dio teritorije srednje Bosne, ipak je okupatoru uspjelo, da donedavno održi u toj oblasti svoju vlast, zahvaljujući četničkim banditima kova Radića¹⁷⁾, Forkape¹⁸⁾, Bundala¹⁹⁾ i drugih. Naša junačka NOV razbila je te bande i istjerala ih u okupatorske garnizone. Četnički izrodi, pod okriljem okupatora, vršili su u Srednjoj Bosni svakodnevno pljačku i razna nasilja nad narodom. Tako su oni, na primjer, napljačkali za okupatora 10 vagona hrane. Njihove malobrojne i usamljene grupice vrše i danas podmukle zločine. Često se nađe čovjek kojeg su oni zaklali, odrezali mu uši ili nos. Narod je prozreo izdaju tih lupeža i sve više stupa u narodno-oslobodilačku borbu. U srednjoj Bosni stvorena je jedna brigada i šest partizanskih odreda.

Dr. Košta Grubačić, iz Hercegovine, naglašava u početku svoga govora da je 30 hercegovačkih delegata, usprkos velikih napora u toku dvanaestodnevnog putovanja, došlo na ovu Skupštinu uz pjesmu. Opisujući prilike u Hercegovini, ističe da su u toj našoj pokrajini ostale žive tradicije ustanka iz 1875. U toku današnje narodno-oslobodilačke borbe, Hercegovina je za prvih pet-šest mjeseci bila sva oslobođena, izuzevši gradova u koje je bio stjeran okupator sa svojim slugama. Ulogu spašavanja okupatora i ustaša preuzeli su i u Hercegovini četnički izrodi koji su, poslije neprijateljske ofanzive u maju 1942 – u kojoj su i oni učestvovali protiv naše vojske – zaveli režim pljačke i nasilja nad našim narodom. Kada su naše jedinice ponovo došle u Hercegovinu, nastupilo je življe prilazjenje naroda u narodno-oslobodilački pokret. Gledajući kako četničke bande slobodno prolaze kraj ustaške Fazlagića kule i osjećajući na svojoj koži masu njihovih zločina, narod Hercegovine prozrijevao je sve više njihovu sramnu izdaju. Sada u Hercegovini postoji 12 bataljona prvoklasnih boraca i 9 partizanskih odreda. Gotovo sva hercegovačka sela su slobodna, a pored toga i nekoliko varošica. Rasplamsavanje ustanka širom čitave zemlje, a naročito u Crnoj Gori – koja u mnogome utiče na Hercegovinu – pojačava danas ponovo podizanje naroda Hercegovine u borbu, i nije daleko dan kada će ova naša pokrajina opet postati jedno značajno žarište ustanka u našoj domovini.

Boško Hadžić, iz Dervente, naglašava da se danas narod Posavine sve više diže u borbu. Govoreći o bratoubilačkom ratu, navodi kao jedan od njegovih uzroka i kulturnu zaostalost koju su protunarodni režimi stare Jugoslavije namjerno podržavali kako bi se lakše održali na narodnoj grbači. Najbolja garancija da se ne povrati staro stanje, koje je i dovelo do tolikih naših nesreća, jest stupanje naroda u narodno-oslobo-

dilačku borbu koju je organizovala i kojom rukovodi Komunistička partija Jugoslavije.

Radoje Batoz, iz Bosanske Dubice, pripominje, da su svima poznate slavne borbe i teška stradanja Kozare. Ali uprkos svega toga, Kozara i danas nastavlja borbu. Za slobodu naše domovine ona daje sve od sebe. Pored stalnog popunjavanja postojećih partizanskih odreda, na Kozari su u posljednje vrijeme stvorena dva nova odreda. Borbenost i politička svijest naroda Kozare ogleda se i u tome što su njeni borci tukli i tuku neprijatelja na svim stranama naše zemlje, zajedno sa svojim drugovima iz ostalih naših krajeva.

Ilija Slavnić, iz Koričana,²⁰) pravi osvrt na staru Jugoslaviju. 1918. godine prevarili su narode Jugoslavije velikosrpski hegemonisti. potpomognuti reakcionarnim elementima ostalih naših naroda. Srpski narod prolijevao je svoju krv za svoje oslobođenje, a tekovine njegove borbe iskoristili su 1918. godine velikosrpski nacionalni ugnjetači hrvatskog i ostalih naroda, a podjedno i izrabljivači srpskog naroda. Protunarodni režimi stare Jugoslavije nastojali su da surovo uguše svaki narodni zahtjev za nacionalnom ravnopravnošću, za demokratizacijom zemlje. U periodu fašističke opasnosti, petokolonaši su u državnoj upravi uzeli potpunog maha i pripremili onako žalostan slom naše zemlje. U časovima sloma »vlada« sa kraljem na čelu sramno je napustila naše narode i pobjegla u inostranstvo odakle dvije i po godine zabija nož u leđa našoj borbi preko svojih oružanih bandi, četnika Draže Mihailovića. Radi te sramotne izdaje mi tim izdajnicima i njihovom kralju nećemo dozvoliti da nam se ponovo popnu za vrat. Danas, kada mi izgrađujemo novu vlast, kada mi postavljamo temelje svoga novog života, mi moramo iskoristiti iskustva iz 1918. godine i stare Jugoslavije. Mi ovoga puta nećemo odbaciti oružje, nego ćemo, ako ustreba, i s oružjem u ruci znati odbraniti tekovine ove naše borbe.

Novak Mastilović, sveštenik iz Gacka, optužuje u svom govoru vlastodršce u bivšoj Jugoslaviji što su uporno izbjegavali da udovolje opštem zahtjevu naših naroda da se naša zemlja najtješnje poveže sa bratskom (Sovjetskom Rusijom. U tome leži glavni razlog naše nacionalne tragedije 1941. g. Govoreći o narodno-oslobodilačkoj borbi, podvlači da je naša NOV spriječila bratoubilačko klanje koje je našim narodima prijetilo potpunim istrebljenjem. Ističe, dalje, da naši neprijatelji, a među njima i dražinovci pod rukovodstvom kralja Petra, pokušavaju da obmanu narod da je narodno-oslobodilački pokret protiv crkve i vjere. To je najobičnija laž. Na koncu svoga govora, apelira na sveštenike ostalih vjeroispovjesti da svim svojim snagama rade na učvršćenju bratstva između Srba, Hrvata i Muslimana kao glavnom preduslovu za našu konačnu pobjedu, za slobodu i sretan život.

Dušan Ivezić, iz Banje Luke, izlaže razvitak narodno-oslobodilačkih odbora na Bos. Krajini. Širom čitave Krajine postoje seoski, opštinski, sreski i okružni NO odbori, a u posljednje vrijeme izabran je Oblasni NOO²¹) koji povezuje djelatnost svih NOO-a. Na osnovu tih odbo-

ra, kao i odbora u ostalim dijelovima Bosne i Hercegovine, izgrađuje se ZAVNOBiH kao najviše političko tijelo naroda Bosne i Hercegovine. Politički mobilisajući narod u borbu, iskivajući borbenu jedinstvo Srba, Hrvata i Muslimana, naša nova, istinski narodna vlast na čelu sa ZAVNO-BiH-om i ostalim nacionalnim i pokrajinskim vijećima, na čelu sa AVNOJ-em –• pretstavljajući, zajedno s našom narodnom armijom, čvrstu garanciju da se neće više nikad povratiti staro stanje koje želi da zavede izdajnička »vlada« u Kairu i kralj Petar.

Hafiz Halil Sarajlić, iz Prnjavora, opisuje lijep odnos Muslimana njegovog kraja prema srpskom narodu koji je bio izložen klanju od strane ustaša. Međutim, bez ikakvog povoda, četnici su kasnije provalili u selo Lišnju kraj Prnjavora, opljačkali i popalili 40 muslimanskih kuća te poubijali sve one koji nisu dospjeli da izbjegnu. Dalje navodi kako su tri švapska bombardera, na molbu četnika, srušili džamiju, nakon čega su se Švabe izgovarale da je u džamiji bio tobože partizanski štab. Iz toga se vidi ko je u stvari protiv slobode vjere. Naprotiv, po dolasku partizana, svi sveštenici dobili su naređenje da se bogomolje otvore i da se vrši služba božija. Poziva sve one koji vole svoju domovinu, u zajedničku borbu protiv zajedničkih neprijatelja, za sretnu i bolju budućnost.

Pero Đukanović, iz Srebrenice. Priča svoj životopis. Još prije prošlog svjetskog rata, bio je četnik. Za vrijeme stare Jugoslavije, nije htio da se upiše u četničku organizaciju, jer je to bila organizacija »paradnih, terazijskih četnika«, koji baruta nisu ni primirisali. Poslije okupacije 1941, pobjegao je iz zatvora ustaškog u šumu gdje su ga pomagali Muslimani dajući mu obavještenja o kretanju neprijatelja. Sa svojom grupom vodio je borbu protiv Švaba i ustaša, a prošle godine dobio je od »vrhovnog četničkog štaba« naređenje da krene u Srbiju u cilju organizacije izbjeglica. Kasnije se ispostavilo – što potvrđuje pismeno naređenje koje je dobio u martu mjesecu, a koje i danas čuva – da je cilj te akcije [bio] da se preko bandi izbjeglica izvrši pokolj Muslimana u Bosni. U pomenutom naređenju se navodi da ona potiče od izdajničke »vlade« u Londonu. Uvjerivši se svojim očima o sramnoj četničkoj izdaji, on je napustio četničke bande i priključio se sa svojim borcima Narodno-oslobodilačkoj vojsci. Osuđuje bijeg i izdaju izdajničke »vlade« sa kraljem na čelu i izražava zahtjeve da se ti izdajnici nikad više ne povrate u našu zemlju.

Dr Hamdija Čemerlić, iz Sarajeva. Izjavljuje da se u svim pojedinostima slaže sa referatom druga R. Colakovića. Muslimanske mase izdane su od svojih bivših vođa, neke od tih vođa ne pitajući narod, odmah u početku radi svojih sebičnih interesa otišle su u Pavelićevu vladu. Oni su Muslimanima lagali da će se položaj Muslimana popraviti u NDH i nastojali svim sredstvima da ih masovno uvuku u pokolj srpskog naroda. To im nije pošlo za rukom. Ali zahvaljujući tim izrodima, Muslimani su se pasivno držali i prema narodno-oslobodilačkoj borbi. Izuzetak čine oni rijetki pojedinci koji su odmah od početka stupili u NOV. Prvi vidniji izraz ne-

slaganja Muslimana sa ustaškim zlodjelima su rezolucije koje su potpisali mnogobrojni viđeni Muslimani. Iako su Muslimani u posljednje vrijeme počeli da u većoj mjeri pristupaju narodno-oslobodilačkom pokretu, ipak, uopšte uzev, njihov stav ostaje i dalje pasivan. Glavnu kočnicu u aktiviziranju muslimanskih masa na strani narodno-oslobodilačke borbe predstavljaju danas neke muslimanske šičardžije koji potajno namiguju sa četnicima u nadi da će sutra s njima zasjesti za vrat i Srbima i Hrvatima i Muslimanima. Na koncu ističe da i Muslimane u federativnoj Jugoslaviji, u kojoj će Bosna i Hercegovina biti ravnopravna jedinica, čeka najljepša budućnost i da, prema tomu, Muslimani treba da krenu putem ostale braće stupajući u narodno-oslobodilačku borbu.

Bogomir Brajković, iz Tuzle, pozdravlja Skupštinu u ime Hrvata istočne Bosne. Odmah u početku naglašava da Hrvati istočne Bosne nikad nisu odobravali učinjeno zlo i da nisu vršili nedjela, osim malog broja izdajica. Hrvati Tuzle prišli su narodno-oslobodilačkoj borbi da se aktivno bore, kao i Hrvati iz Hrvatske, protiv tuđina i domaćih izdajnika. Oni nisu ostali samo pri zaključcima, nego [su] odmah prišli djelu i osnovali Prvu hrvatsko-bosansku brigadu koja se danas bori oko Tuzle protiv okupatora pod hrvatskom zastavom, jer hoće da sa nje operu mrlje kojom su pokušali da je ublate ustaški krvoloci. Naglašava da je hrvatski narod u svojoj ogromnoj većini vodio borbu za svoja prava nadahnut idejom braće Radića u pokretu HSS-a. Hrvatski narod nije nikada volio njemački fašizam, jer je zadojen idejama Stjepana Radića, koji mu je uvijek ukazivao na bratsku Sovjetsku Rusiju, koji je uvijek govorio da su Nijemci i Talijani najveći neprijatelji Slavena. Osvrćući se na referat druga R. Colakovića, koji je govorio o vođama HSS-a, ističe da su one vođe HSS-a koji su ostavili svoju zemlju, izdali svoj narod, a oni koji su ostali u zemlji, a držali se pasivno prema narodno-oslobodilačkoj borbi, osjetiče narodnu kaznu. O kakvoj se tu kazni radi najbolje se vidi iz toga što je hrvatski narod krenuo u narodno-oslobodilačku borbu.

Ignjac^{c21-a}) Kunecki, iz Prnjavora, pozdravlja Skupštinu u ime 18.000 Poljaka koji su se nastanili u srednjoj Bosni. Opisuje život te grupe Poljaka za vrijeme Jugoslavije, a zatim pripovjeda kako su poslije Hitlerovog napada na SSSR došli među njih hitlerovski agenti i vrbovali ih u svoju vojsku govoreći im da je Hitler krenuo na Rusiju poslan od Pape Pija XII. Međutim hitlerovski agenti u tome nisu uspjeli, jer su Poljaci znali da je njihov neprijatelj svaki onaj ko ide sa Nijemcima. Kaže da je lijep broj poljskih omladinaca već stupio u Narodno-oslobodilačku vojsku i izražava nadu da će se Poljaci u srednjoj Bosni u najskorije vrijeme priključiti narodno-oslobodilačkoj borbi.

Vasilj Semak, iz Prnjavora, donosi delegatima pozdrav od 7.000 Ukrajinaca nastanjenih u srednjoj Bosni. Priča kako je iz Rusije, još prije prošlog svjetskog rata, došao u Bosnu. Opisuje prilike pod kojima je živio ruski seljak za vrijeme carske Rusije. Iako tamo ima mnogo dobre i rodne zemlje, ipak je ruski seljak teško živio, jer je sva ta zemlja bila u rukama veleposjednika i spahija. Seljak je bio gladan kraj zemlje,

i zato je morao lutati po svijetu tražeći kruh, pa se je tako u Bosni našlo i nekoliko hiljada Ukrajinaca. Obecava da će Ukrajinci ubuduće svim svojim snagama učestvovati u narodno-oslobodilačkoj borbi, uvjereni da će kroz tu borbu moći da osvete one zločine koje su Nijemci izvršili nad velikim ukrajinskim narodom.

U diskusiji uzimaju učešća još i drugovi: Pero Radiša iz Travnika, Niko Rakita iz Jajca, Dragan Vujanović iz Kozare, Dane Babić iz Podgrmeča i Jovan Kecman iz Bos. Petrovca. Svi oni opisuju borbu naroda svoga kraja i izražavaju odlučnost da se više nikad ne povrati staro stanje.

Poslije govora delegata, uzeo je riječ referent drug Rodoljub Colaković i rezultate diskusije sažeo slijedećim riječima: ~

»U diskusiji mogle su se primijetiti dvije stvari:

1. jednodušnost svih pretstavnika Bosne i Hercegovine povodom pitanja spoljne, a naročito unutrašnje politike.

2. u govorima svih delegata, i Srba i Hrvata i Muslimana, provejao je duh bratstva naših naroda, koji se kuje u oružanoj borbi protiv vječnog neprijatelja naše slobode: njemačkog fašizma.

U taj bratski hor umiješali su se zvuči naše braće Poljaka i Ukrajinaca koji žive u našoj zajednici kao domoroci.

Drugovi i drugarice, mi smo danas na ovoj konferenciji udarili temelje sretne i zbratimljene Bosne i Hercegovine. Na ovoj konferenciji ispoljio se duh solidarnosti, i mi smo izgradili zajednicu na granitnim temeljima Jugoslavije«.

Nakon kraćeg odmora, drug Osman Karabegović drži referat o temi: »Značaj ZAVNOBiH-a«.²²⁾ " ~

Dan kada smo se sastali iz svih krajeva Bosne i Hercegovine da prvi puta slobodno bez ičijeg tutorstva izaberemo najviše političko predstavništvo Bosne i Hercegovine, kad smo se iz svih krajeva Istočne Bosne, Centralne Bosne, Krajine, Hercegovine, neko sa fronta, neko iz naroda, okupili da utemeljimo veliko istorijsko djelo – biće najveći i najsretniji dan u istoriji čitavog naroda ove zemlje.

Nikada Bosanci i Hercegovci, nikada Srbi, Hrvati i Muslimani nijesu se sreli čistijeg srca i plemenitijih težnji kao danas na ovome velikom narodnom poslu. Ovo naše vijeće, samim tim što se rađa i organizuje usred rata najtežeg, ali i najslavnijeg kojega je ikad naš narod vodio za svoju slobodu, zasnovano na najširim simpatijama naroda i vojske je i najdemokratskije i najlegitimnije političko predstavništvo koje je ikada zasijedalo na ovoj našoj bosansko-hercegovačkoj zemlji. Ono nije birano kuglicama, ali je ono sastavljeno od sinova Bosne i Hercegovine, prokušanih u boju i u svakolikim patnjama i iskušenjima za narod i za njegovu slobodu, kojima je narod zato i dao neograničeno povjerenje. I zato je ono uistinu najdemokratskije vijeće za razliku od svih dosadašnjih skupština, sabora i drugog.

I dosada je, braćo i drugovi, bilo političkih saborovanja. Skupljali su se Srbi, Hrvati i Muslimani Bosne i Hercegovine na Bosanske sabore

u bivšoj Austriji, okupljali su se i u poslijeratnim skupštinama Jugoslavije, ali sve ono što amo proživjeli za ove dvije i po godine, sva ova turborna prošlost Bosne i Hercegovine od Austrije i život od 20 godina u novoj državi, izašli su na vidjelo, pokazali su se u pravom svjetlu tokom ovih sudbonosnih dana rata. Ne bi[smo] mogli sagledati dalekosežnost i veliki historijski značaj organizacije Vijeća Bosne i Hercegovine, ako ne bi osvjetlili sve one događaje, svu onu sramnu politiku, koju je tuđin do 1918 godine, a poslije razni protivnarodni režimi u Jugoslaviji vodili prema našoj Bosni i Hercegovini. Danas, kada se po prvi put u dugoj istoriji u Bosni i Hercegovini rađa prava narodna snaga u liku naše junačke vojske i naše narodno-oslobodilačke vlasti zajedno sa ovim veličanstvenim skupom, kada po prvi put Bosna i Hercegovina korača zajedno ka sretnijoj budućnosti sa bratskom i slobodarskom Srbijom, Hrvatskom, Crnom Gorom, Slovenijom, Makedonijom, i kada se ta borba po prvi put oslanja na sigurne i napredne snage, kako u zemlji tako i u svijetu, na moćnog i iskrenog branioca prava svih malih naroda, na Sovjetski Savez, danas mi Bosanci i Hercegovci možemo vedro gledati u svoju budućnost. Mi možemo najjasnije danas da osvjetlimo sve one političke činioce, radi kojih je ova zemlja decenijama išla političkom stranputicom, radi kojih je ona bila predmet prljave političke igre tuđinske vlasti i raznih protivnarodnih klika i radi kojih je ona na kraju platila i krvlju i svojim dobrom takav dosadanji svoj put. To je danas tim potrebnije što nas je gorko iskustvo naučilo, da energično odbacimo staro i pođemo odlučnim koracima novim putem.

Svi mi dobro znamo da su svi, koji su vladali Bosnom i Hercegovinom od Osmanlija pa preko Austrije sve do protivnarodnih režima u Jugoslaviji, predavali u nasljeđe jedni drugima sva ona zločinačka i podla sredstva zavade i međusobnog trvenja Srba, Hrvata i Muslimana, kojima su Bosanci i Hercegovci – Srbi, Hrvati i Muslimani držani u lancima vjekovima i upotrebljavani kao predmet svih (političkih lopovluka. Jednom smo bili soldati austrijske imperijalističke politike sa fesom i kitom na glavi, mnogo hvaljeni Bosanci i Hercegovci u BH regimentama, koji su svoje kosti ostavljali po Pijavi i Galiciji. U drugom času opet, u doba poslijeratnoga bogaćenja i pljačke nezasiatih protivnarodnih klika u zemlji, bili smo glasačka vojska raznih političkih varalica i narodnih zulumčara, huškani jedni na druge, da naša Bosna i Hercegovina takvom politikom bude ognjište bratoubilačke borbe i sukoba, da bi se sve to, okupacijom naše zemlje, odrazilo na bosansko-hercegovačkim prilikama i da bi najšire narodne mase Bosne i Hercegovine krvavo ispaštale te dane prošlosti. I ova golgota kroz koju je prošao narod Bosne i Hercegovine, klanja Srba od strane podivljalih ustaša iz hrvatskih i muslimanskih redova, masovno stradanje muslimanskog i donekle hrvatskog življa u Bosni i Hercegovini od strane četničkih zločinaca, odraz je naše nedavne prošlosti i produženja politike koju su okupatori ulaskom u našu zemlju objeručke prihvatili organizujući ustaške i četničke bande protiv naših naroda. Tu politiku ostavili su u nasljeđe Švabama i Talijanima režimi

dvadesetogodišnjeg pobješnjelog velikosnpstva i hrvatski šovinisti. Oni su 20 godina igrali đavolsko kolo zavade, mržnje i bratoubilačkog trvenja. Oni su 20 godina duhovno pripremali ovo što se Bosnom i Hercegovinom sada događalo, a sve u cilju da bi bogatstva Bosne i Hercegovine, da bi snagu njenih sinova uipregli u svoja kola i da bi se za onih 20 godina poslije rata onako silno obogatili.

Za sve vrijeme svoje vladavine u Bosni i Hercegovini Austrija je podupirala i podržavala bosanske spahije, da bi lance ropstva održala nad srpskim kmetovima, nad oslobodilačkim pokretom snpskog naroda. Lukavi austrijski namjesnici u Bosni i Hercegovini, da bi proveli svoju kolonijalnu politiku robovanja Bosne i Hercegovine austrijskim grofovima, politički su se oslanjali na bosanski begovat i katolički kler. Narodne težnje i narodne zahtjeve Austrija je izigravala kroz parole bosanske nacije, kroz šuplje programe kulturne i vjerske autonomije, kroz bosanske sabore, u kojima je gospodovao bečki dvor. Sve je vodilo tomu, da se bosansko-hercegovački Srbi, Hrvati i Muslimani duhovno pocijepaju, da se povlasti manjina na račun ogromne većine, da se laska jednima, da bi se drugima iscijedila krv. Austrija je nestala sa svjetske pozornice. Ali, nažalost, ona nam je ostavila ono crno nasljeđe, ostavila nam je sve ono što smo za 20 godina u Jugoslaviji preživjeli i kakvu smo na kraju, okupacijom Jugoslavije, sudbinu doživjeli. Režimi oko 1918. da bi održali politiku nasilja, pljačke i otimačine, morali su poći tim putem i išli su čitavih 20 godina, izigravajući sve narodne težnje i slobodarska strem-ljenja, huškajući jedne protiv drugih, zavodeći vladavinu kundaka i knuta nad svim narodima Jugoslavije. Mi se toga svi dobro sjećamo. Svježije su nam uspomene na otimanja o bosansko-hercegovačka bogatstva od strane velikosrpskih i velikohrvatskih klika. Znamo da je šačica udruženih srpskih ugnjetača i gulikoža potpomognutih od strane reakcionarnog begovata donosila odluke o sudbini Bosne i Hercegovine, a da se narod – ni Srbi, ni Hrvati, ni Muslimani, osim šake tih prodanih duša, nije ni za šta pitao. Bosna i Hercegovina sa svojim prirodnim bogatstvima – rudom, drvetom, stočnim i žitnim područjima, velikim izvorima ljudske radne snage, bila je i te kakav mamac za sve poslijeratne pljačkaške grupe. Za to su je prema svojim prljavim računima bojili raznim političkim bojama, proglašavajući je s jedne strane srpskom, s druge hrvatskom, s treće jugoslovenskom.

Velikosrpska politika, koja je bila politika nezapamćene tiranije nad narodom, politika huškanja jednog naroda na drugi, bila je politika i nezasite pljačke i bogaćenja. Bosna je od te klike proglašavana srpskom u namjeri, da bi se srpski narod nahuškao na Hrvate i Muslimane i da bi se lakše provela ugnjetačka politika nad Muslimanima i Hrvatima. Svim silama su nastojali da odvoje srpski narod od zajedničke borbe sa muslimanskim i hrvatskim masama protiv sile i nepravde koja je bjesnila Bosnom i Hercegovinom. Ti elementi da bi se učvrstili na svojim pozicijama – u mnogim vladama – razni JNS-ovci,²³ orjunaši²⁴) i drugi bacali su parolu »Srbi na okup«. I dok su tako jedni okupljali Srbe, drugi su na istoj takvoj reakcinoarnoj osnovi okupljali Muslimane, huškajući

i s jedne i s druge strane, jedne na druge. Rezultat takve politike bio je taj da ni Marko ni Mujo ni Ivo nisu, radi međusobnih svađa koje su često dovodile i do krvoprolića, mogli sagledati da isti ti politički pokvarenjaci, koji njih razdvajaju i huškaju jedne protiv drugih, sjede godinama u istim vladama i trpaju u džepove milione. Zato Srbi, Hrvati i Muslimani nijesu mogli da sagledaju svoj zajednički pravi put i da povedu svoju narodnu politiku, da prestanu biti slijepo oružje i sredstvo raznih političkih profitera.

Na sličan način Bosna i Hercegovina tretirana je od strane veliko-hrvatske klike, koja je također željela da Bosnu i Hercegovinu zgrabi u svoje kandže, da parolom »Bosna je hrvatska« također otrgne hrvatski narod od zajedničke borbe sa Srbima i Muslimanima i da na taj način produbi jaz između hrvatskih i srpskih masa u Bosni i Hercegovini.

Bosna i Hercegovina čitavih 20 godina borbe ovih klika rastrgavana, slabila je njena unutarinja otporna snaga, pothranjivana je u njoj stara osmanlijska i autsrijska politika zavade da bi se je moglo opljačkati do gole kože i da bosansko-hercegovačke mase ne mogu sagledati svoje prave neprijatelje.

Muslimanski begovat i muslimansko političko vodstvo sa Spahom²⁵) i Džaferom Kulenovićem na čelu, vodilo je politiku interesa jednog dijela muslimanskog begovata, politiku pehlivanjenja uz jačega, politiku sitnih ustupaka čaršiji, a podržavanjem parole o rješenju agrarnog pitanja vezivao je Spaho sve propale spahije uza se, dok su najšire muslimanske mase bile potlačene i obespravljene. Muslimansko političko vodstvo osiguravalo je na taj način glasačku vojsku za prevagu i podupiranje svaki put protivnarodne velikosrpske klike, koja mu je za to podarivala po koju ministarsku stolicu.

Ta i takva politika u Bosni i Hercegovini, razdvajanja Srba, Hrvata i Muslimana i huškanja jednih na druge i od strane velikosrba i velikohrvata i muslimanskog političkog vodstva dovela je dotle, da je Bosna i Hercegovina 20 godina bila svačija više nego svoja, bila ropkinja čitavih 20 godina, bila zapuštena i zanemarena u svakom pogledu, bila u rukama narodnih zulumčara ni srpska, ni hrvatska, ni muslimanska.

Eto zato su se dolaskom okupatora u našu zemlju i mogla dogoditi ona krvološtva, zato su i politički dezorijentirane muslimanske i hrvatske mase, nahuškane od hitlerovskih elemenata iz redova Muslimana i Hrvata, mogle dijelom da postanu sredstvo u rukama okupatora i Pavelića. Zato su četničke bande podgovorene od izbjeglica iz Londona i od nedićevskih agenata, našle plodno tlo na terenu Bosne i Hercegovine za provođenje svojih planova istrebljenja bosansko-hercegovačkih Muslimana i Hrvata. Pa i režimi pred sam rat, u kojima je učestvovao i Maček i Spaho, bili su režimi duhovne pripreme za međusobne sukobe Srba, Hrvata i Muslimana i omogućili su u najvećoj mjeri, da okupator u saradnji sa zlikovcem Pavelićem na jednoj i Nedićem i Dražom²⁶) na drugoj strani, stvore onolike pokolje i onolika stradanja i Srba i Hrvata i Muslimana po Bosni i Hercegovini.

Ova krvava prošlost, drugovi i braćo, ovo krvavo kolo koje je poslije okupacije Jugoslavije zaigrao okupator zajedno sa velikohrvatskim i velikosrpskim elementima, ova tragedija naše Bosne i Hercegovine produžila bi se do uništenja i Srba i Muslimana i Hrvata, da se u Bosni i Hercegovini nije pojavila jedna narodna snaga – naš narodno-oslobodilački pokret, organizovan i rukovođen od junačke Komunističke partije, koji je navijestio rat okupatoru i svim njegovim najamnicima, starom duhu bosansko-hercegovačkih razmirica i mržnje i pozvao sve pošteno i rodoljubivo u borbu za slobodu, stavio u zaštitu sve progonjene i uciviljene, organizujući sveti rat za oslobođenje naše domovine i u njoj sretne i slobodne Bosne i Hercegovine.

Braćo i drugovi, nigdje Švabo zajedno sa izdajcima nije zaigrao takvo zločinačko kolo istrebljenja kao u Bosni i Hercegovini. Nigdje ustaški nož nije bio tako krvav, kao što [je] po našoj Bosni i Hercegovini. Nigdje divljaštvo četničkih razbojnika nije jače bjesnilo, kao što [je] po bosansko-hercegovačkim selima i kasabama. I zato je baš naš narodno-oslobodilački pokret u Bosni i Hercegovini morao da ponese na svojim plećima to teško breme prošlosti, da prebrodi svu tu političku zaostalost, da se energično suprotstavi izdajničkim klikama iz Zagreba i iz Beograda. I u te dane pustošenja i krvoprolića diže naš pokret visoko zastavu oslobođenja, zastavu bratimljenja Srba, Hrvata i Muslimana. Neumornim radom komunista na širenju bratstva i jedinstva u narodu i vojsci sve pristalice narodno-oslobodilačkog pokreta širom Bosne i Hercegovine vatreno su se borile za taj jedini spasonosni put Srba, Hrvata i Muslimana i u toj velikoj i mučnoj borbi padaju i mnogobrojne naše žrtve. Naš narodno-oslobodilački pokret u Bosni i Hercegovini u temelje bratstva i sloge uzidao je živote najmilijih sinova ove zemlje našeg nezaboravnog Mladena,²⁷) Slavišu Vajnere-Ciču, Zdravka Celara, Ivana Markovića, Peru Cuskića, Slobodana Principa, Kasima Hadžića, Radu Ličinu, Fadila Jahića-Spanca, Rajka Bosnića, Mahmuta Bušatliju i druge. Naši vojnici ginuli su po bojnim poljima Bosne i Hercegovine sa stisnutim pozivom u ruci na bratimljenje naših naroda, koje je pogani tuđin bio zavadio. Boreći se i dajući svoje dragocjene živote za bratstvo i slogu, zaštićujući jednako Srbe od ustaša, kao i Muslimane i Hrvate od četnika, postaje naša vojska omiljena od čitavog naroda Bosne i Hercegovine, jednako mila svakom patrioti, bio on Srbin, Hrvat ili Musliman. To je najveća pobjeda našeg pokreta, to je najveća čast naših bosansko-hercegovačkih junačkih boraca. Slava palim borcima u borbi za bratstvo naših naroda.

Ali naš pokret u Bosni i Hercegovini mogao je da započne takav težak vojnički i politički boj sa brojnim kolom neprijatelja, okupatora, ustaša i četnika, jer je potpomagan bratski, kako iz junačke Srbije tako i Crne Gore, Hrvatske i Like i zato je mogao da prođe taj trnovit i težak put. On se danas uveliko izborio protiv svih boja izdajnika, protiv svih zulumčara naroda. On je pod barjak slobode okupio najveći dio naroda Bosne i Hercegovine i Srba i Muslimana i Hrvata i uz pomoć svih borbenih snaga naše zemlje stvorio solidnu oružanu snagu s brojnim bosan-

skim divizijama, koje se u sastavu naše slavne vojske bore za sretniju i slobodnu Jugoslaviju i u njoj ravnopravnu Bosnu i Hercegovinu. Mi možemo danas s ponosom reći, da smo se muški othrvali okupatorskim namjerama istrebljenja naših naroda. Mi smo na putu jedinstva Srba, Hrvata i Muslimana. Mi to jedinstvo kujemo i ovim veličanstvenim činom – stvaranjem i organizovanjem ovog našeg Vijeća. Ne samo to. Išli smo na putu ostvarenja širokog oružanog bratstva Srba, Hrvata i Muslimana, koje će biti kamen temeljac i najjača garancija naše sretne budućnosti. Ono što se je nedavno desilo u Istočnoj Bosni i što se dešava po čitavoj našoj Krajini, Centralnoj Bosni – prilaženje muslimanskih i hrvatskih masa u redove Narodno-oslobodilačke vojske, to je dokaz da Bosna i Hercegovina kreće novim stazama, da se Bosnom i Hercegovinom širi novi slobodarski duh, duh solidarnosti među braćom i da se nikada ne može ponoviti staro. Ovo više nije ni parlamentarno nagadanje ni izborna preglasavanja. Ovo je danas zahtjev i odlučna riječ oružanih sinova i srpskih i hrvatskih i muslimanskih iz Bosne i Hercegovine, a to je ujedno odgovor svima onima koji bi htjeli zaigrati igru na staru kartu mržnje u cilju ponovnog pljačkanja i tiranije nad narodom. Naša vojska stoji kao moćan čuvar svih tekovina ove narodne borbe. Da se neće ponoviti staro garancija je i naš narod koji je stekao gorko ali i dragocjeno iskustvo kroz ove dvije godine, naučio ravnati svojom sudbinom, naučio misliti svojom glavom, naučio rješavati krupna ekonomska pitanja opskrbe vojske, ishrane gladnih krajeva i međusobnog pomaganja. On više ne može ni pomisliti da njemu u njegovom poslu i u svemu onome što je *važno* za njegovu sutrašnjicu upravlja drugi nego on sam, misli drugi za njega, natura drugi svoju volju. Naš narod kroz ovaj rat stekao je velika politička iskustva U ovom ratu on je vidio ko mu je prijatelj, ko mu je neprijatelj. Svi su pokazali svoje pravo lice. Za njega je rat pa i sama izgradnja narodne vlasti od seoskog odbora pa sve do našeg Vijeća Bosne i Hercegovine velika politička škola, veliko otkriće snage i volje, koja leži u njemu samom i, što je najglavnije, naš narod je izgradio kod sebe vjeru u svoje sposobnosti za čitav javni i društveni život. On se uvjerio da je moćan i silan kada je jedinstven. On je u sebi otkrio nepresušan izvor snage i volje. On se pokazao sposoban stvoriti ovako silnu vojsku, hraniti čitave divizije na frontu, nemajući državnih magacina, moćan da se odupre nasilju pod čijim su navalama popucale sve državne tvorevine zapadne Evrope, moralno i politički toliko jak, da bez ikakvih ukaza i dekreta može pod barjak oslobođenja okupiti hiljade i hiljade svojih sinova. Iz tih velikih i stalnih uspjeha, iz godine u godinu, na vojničkom i na političkom polju, izrastala je i jačala naša narodna vlast od seoskog odbora pa preko opštinskog, sreskog, okružnog, oblasnog, da se danas razvija u zemaljska vijeća Bosne i Hercegovine, Slovenije, Hrvatske, Crne Gore. U širokoj njenoj današnjoj organizaciji vidi se jačina čitavog našeg pokreta i širina narodnog jedinstva i snage. Sva ova vijeća pa i naše vijeće za Bosnu i Hercegovinu nikli su iz naroda, stvoreni su »u borbi, sastavljeni od narodnih ljudi i dobivaju puni izraz jedinstva i sloge čitave naše zemlje u AVNOJ-u koje je izraslo u pravo narodno

pretstavništvo i koje danas ne samo u zemlji nego i u čitavom svijetu uživa veliki politički ugled.

Takav tok političkih prilika u našoj zemlji, takav visok stepen organizacije narodne vlasti u zemaljska vijeća i Vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, logičan su razvoj naše dvogodišnje oružane borbe. I zato ova naša velika borba, koju smo započeli goloruki i koju evo već dvije godine dana uspješno vodimo, sve patnje kroz koje smo prošli, sva iskušenja i muke koje smo podnijeli, sva krv koju smo prolili i koju i danas prolijevamo, neće i ne može biti predana u zaborav, ne može da bude završena nagradom narodnih krvopija i pomagača okupatora. Ne može se to desiti da plodovi čitave te borbe budu predani u ruke onima koji su dvije godine odmagali, pravili smutnje, ometali na sve načine našu borbu, raspirivali za svo vrijeme bratoubilački rat, samo da bi spriječili narod da dođe do sreće i blagostanja. Koji su, na kraju, da bi se sutra dočepali vlasti, zagazili u sve zločine, pošli sa okupatorom i omastili svoje ruke krvlju vlastitoga naroda. Ne može i neće biti to, da sav naš narod krvari, da daje sve od sebe i svoje najmilije, a da opet sjednu na kormilo zemlje izdajice, ratni špekulanti – razni Živkovići,²⁸) Jevtići²⁹) i njima slični kao 1918. Ne, to se ni za čiji hator, ni po čijoj preporuci, pa ma otkud ona stizala, neće i ne smije dogoditi. Na to nas opominju mnogobrojne žrtve položene na oltar slobode, na to nas opominju one neizmjerne patnje i muke čitavog našeg naroda, naše nejači, majki i sestara, koje sutra moraju uživati plodove te velike borbe.

Nagrada i sudbina ove zemlje pripada narodu i u tom svetom poslu neće ga niko nikakvim lažima, nikakvim obećanjima privoliti da se od toga odrekne. Naš narod svojom vojskom, svojom snagom rušio je čitavo ovo vrijeme protivnarodnu i petokolonašku vlast, palio žandarmerije i sreska načelstva, ali je s druge strane, od prvog dana stvarao svoju demokratsku vlast i mislio od prvog dana na svoju budućnost. On je napregao sve svoje snage da iz rata iziđe pobjednik ne samo nad okupatorom nego i nad svim onim što je dovelo do ovakve nesreće i stradanja tolikog našeg naroda. On hoće da jednom za svagda baš na terenu naše Bosne i Hercegovine snagom i voljom svoga slobodarskog narodno-oslobodilačkog pokreta satare duh otrova i svađe radi koje je i bilo toliko patnji. Eto za to nećemo dozvoliti ovoga puta kao 1918, da nam se kroji kapo odozgo, da nam se natura vlasti i da nam se pod firmom lažnih obećanja o demokratiji, o ravnopravnosti, o ekonomskom blagostanju, kuju novi lanci ropstva.

No, braćo i drugovi, iz ovoga nikako ne slijedi da je posao završen. Mi još vodimo rat sa Nijemcima i sa drugim okupatorskim snagama. Mi još više moramo rasplamsati rat svih Srba, Hrvata i Muslimana za izgon tuđina iz naše zemlje. Zato i ovaj naš politički čin, ovo organizovanje vijeća Bosne i Hercegovine treba da napravi u toku narednih dana preokret u raspoloženju srpskih, hrvatskih i muslimanskih masa. Mi moramo baš stvaranjem B. H. vijeća, i jedinstvom najboljih srpskih, hrvatskih i muslimanskih sinova u njemu, dati primjera čitavom narodu Bosne i Hercegovine kojim putem treba ići, ako se hoće što skorije oslobođenje, ako

se želi sretniji i zadovoljniji život svih nas. Mi se moramo svojski založiti i rad Vijeća treba ustremiti u tom pravcu, da se prekine sa politikom svade i razmirica, od kojih je vjekovima patila ova zemlja, da se jednom raskine sa politikom ličnog šićara i da se ukloni duh netrpeljivosti. Mora se krenuti u svim dijelovima Bosne i Hercegovine putem bratimljenja srpskih, muslimanskih i hrvatskih masa, da se najširim učesćem u borbi i Muslimana i Hrvata i Srba udare temelji ravnopravnosti i jednakosti svih sinova Bosne i Hercegovine. Treba stvoriti čvrstu i nesalomljivu snagu koja će biti najbolja brana svim mračnim pokušajima i srpske i muslimanske i hrvatske protivnarodne gospode. Mi to moramo postići, baš s obzirom na pretstojeće događaje u svijetu i u našoj zemlji, imajući u vidu da su u današnjem momentu raspadanja i okupatorske i izdajničke vlasti, svi oni elementi bili oni iz srpskih, hrvatskih ili muslimanskih redova, koji su do juče nosili skute okupatoru, s njima saradivali ili su se tokom čitave ove dvije godine zavukli u mišije rupe, danas izvirili i razvili najveće apetite za vlast za ponovno skakanje na grbaču našeg naroda, za ponovno zavađanje srpskih, hrvatskih i muslimanskih masa. Vi dobro vidite šta radi jugoslovenska vlada i kako ona, razgaranjem ustanka u čitavoj zemlji, postaje sve drskija i bezobraznija. Vi vidite, da Maček i klika oko njega, svim silama nastoji da zakoči priliv hrvatskih masa u narodni pokret i da Mačekovi izaslanici u Londonu čitave dvije godine saraduju sa četničkom vladom.³⁰⁾ Vi ste također čuli kako muslimanska reakcija u novom izdanju paradira sa parolom autonomije i pod okriljem njemačkih okupatora želi da otrgne muslimanske mase od narodno-oslobodilačkog pokreta i da tako sebi osigura mjesto u protivnarodnoj upravi u Jugoslaviji.

Zato je naš najveći politički zadatak, od seoskog odbora do našeg Vijeća Bosne i Hercegovine, ostvarenje potpunog jedinstva Srba, Hrvata i Muslimana i to jedinstva pod oružjem. Oružane snage Bosne i Hercegovine mogu se utrostručiti i upetorostručiti. Još ih ima mnogo koji nisu prihvatili oružje. Još ih ima do kojih u pravom svijetlu nije doprla naša oslobodilačka misao. Naš je zadatak sve te snage podići na oružje i upraviti jednom zajedničkom cilju. U tom cilju Vijeće treba da oko sebe okupi sve viđenije i čestitije ljude Bosne i Hercegovine.

Pred Vijeće će se postaviti veliki i krupni zadaci: mobilizacija novih snaga, ishrana vojske, pomaganje postradalim i pasivnim krajevima. Naša Bosna i Hercegovina je pokrajina po kojoj su se neprestano već dvije i po godine vodili teški bojevi. Zulum i pljačka okupatora kroz nekoliko ofanziva, kao i stradanja zemlje od međusobnog istrebljenja, ogromni su. Zemlja je silno opustošena. Razrivena je narodna privreda. Neobrađena leže mnoga naša polja. Bosna i Hercegovina, koja je prije važila kao stočarski kraj, danas je stokom opustila. Okupator nije samo klao i palio. On je ono što nije mogao ponijeti uništio i upropastio.

Pred našim vijećem Bosne i Hercegovine postavlja se zadatak, da u svim granama privrednog života zajedno sa narodno-oslobodilačkim odborima svestrano poradi kako bi se pružila što veća pomoć vojsci, pomoć porodicama naših boraca i opustošenim krajevima od neprijatelja.

Ne manje su važna pitanja narodne prosvjete i organizacije zdravstvene službe po selima i gradovima. Za 20 godina života u Jugoslaviji, imali smo krajeva koji su bili sa 70 do 80 posto nepismenih, čitavih srezova bez ljekara. Mi smo u svemu, pa i u tome bili pastorče. No i ono što smo imali i to je okupator upropastio, paleći škole i sela.

U organizaciji narodne vlasti, Vijeće Bosne i Hercegovine mora svoj uticaj proširiti i na okupiranu teritoriju, da se naša oslobodilačka riječ jače čuje među našom porobljenom braćom. Osposobljavajući i učvršćujući današnje postojeće organe narodnog ustanka, seoske, sreske, okružne, oblasne narodno-oslobodilačke odbore i nastojeći da u njima zavlada novi polet u radu, da oni u svim poslovima imaju podršku čitavog sela, opštine, sreza i okruga, moći će se krenuti krupnim koracima naprijed.

Vijeće također mora koordinirati djelatnost narodne vlasti sa našim rodoljubivim organizacijama – Antifašističkim frontom žena, USAOJ-a, omladine, vojske i ostalih. Ono se treba svojski založiti da ujedinjenim snagama naši odbori po selima, opštinama i srezovima postanu uistinu politički predstavnici naroda među kojim rade. Zato treba ustati protiv svih vrsta birokratizma, nemarnosti, klonulosti, grubog postupka prema narodu i ostalih slabosti koje su se zadržale u našim odborima i organizacijama. Mi se u svom radu moramo prilagođavati vremenu. Događaji nastupaju strahovitom brzinom. Mi moramo zato brzo raditi. Mi moramo biti svjesni da čitava naša zemlja, a posebice Bosna i Hercegovina stoji pred nama kao neobrađena bašta. Treba pripremiti plugove i zaprege, treba temeljitu pripremu napraviti u jačanju i učvršćivanju organizacije narodne vlasti, da bi ona bila sposobna solidarnošću svoje organizacije obuhvatiti novooslobođene krajeve, prodirati u okupirane krajeve i uključiti nove snage u bujicu našeg pokreta. Ne smije se ni za trenutak ništa propuštati. Sav naš rad, sve što radimo mora biti solidno, mora odisati vremenom u kojem danas živimo i sve mora biti prožeto onom vatrenom mišlju, duhom poleta u radu i dubokom sviješću, da će svaki propust, svaka nehajnost, svaka bezbrižnost i sporst imati teških posljedica, dati neprijatelju predaha, dati mu mogućnosti da produži svoj život, da prikuplja snage, da zada narodu još muka i patnji i da uspori i oteža našu pobjedu koju čitav naš narod tako željno očekuje.

NA TAJ NAČIN MI ĆEMO UDARITI ČVRSTE TEMELJE OVOM NOVOM PRETSTAVNIŠTVU BOSNE I HERCEGOVINE. MI ĆEMO OKO BH VIJEĆA OKUPITI SVE ZDRAVE I RODOLJUBIVE SNAGE. TAKO CE BOSNA I HERCEGOVINA PRESTATI ZA SVAGDA DA KRVARI I ROBUJE ZA TUDE RAČUNE. TIM PUTEM RAZBLCEMO MRAČNE PLANOVE SVIH NARODNIH NEPRIJATELJA. NAS NARODNO-OSLOBODILAČKI POKRET U BOSNI I HERCEGOVINI MOCL CE JEDINO TAKO U BRATSKOJ SARADNJI S NARODIMA JUGOSLAVIJE DONIJETI PRVI PUT SRETAN I ZADOVOLJAN ZLVOT SVIM SINOVIMA OVE NAPAĆENE ZEMLJE. BOSANCI I HERCEGOVCI, SVOJIM VLASTITIM SNAGAMA POSTACE PO PRVI PUT GRADITELJI NOVOG ŽIVOTA I ZAISTA CE BOSNA I HERCEGOVINA ONDA BITI JEDNAKO SRPSKA, KAO HRVATSKA I MUSLIMANSKA.

Izlaganje druga Osmana Karabegovića Skupština je saslušala sa živim interesovanjem što se u oduševljenom aplauzu ispoljilo naročito na onim mjestima gdje je govornik povlačio razliku između stare, protivnarodne vlasti za vrijeme bivše Jugoslavije i naše nove, istinski demokratske vlasti koju mi danas izgrađujemo kroz dugu i tešku narodnu borbu za slobodu i sretan život.

Poslije referata, pretsjednik je otvorio diskusiju u kojoj je uzelo učešća više delegata, ali koja je morala biti skraćena obzirom na nedostatak vremena.

U diskusiji je uzelo učešća više delegata koji su ponovno izrazili odlučnost našeg naroda da se više nikada ne vratimo na omraženo staro stanje.

M u h a m e d S u d Ź u k a, iz Travnika, govorio je o pitanju demokratije. Osvrće se na staru Jugoslaviju i pominje da su gotovo svi bivši političari govorili o demokratiji, dok su njihova djela predstavljala najcrnje nacionalno ugnjetavanje i socijalno izrabljivanje. Mi nećemo demokratije na riječima, mi hoćemo demokratiju na djelu. Ali u isto vrijeme treba da se naglasi da se ova nova demokratija, koju mi danas izgrađujemo u teškoj i krvavoj borbi, razlikuje od stare demokratije, ukoliko je u njoj uopšte moglo biti riječi. Naša demokratija je nova u prvom redu zato, što u njoj zaista odlučuje sam narod. Ona je nova po tome, što ona ne ide samo za tim, da dadne narodu političke slobode, nego u isto vrijeme da mu osigura čovjeka dostojan materijalni i kulturni život. Narodi Bosne i Hercegovine mogu danas biti sretni, što im se u njihovoj istoriji prvi put pružila prilika da kroz takvu demokratiju izvojuju sebi sretnu budućnost u novoj, istinski demokratskoj federativnoj Jugoslaviji u kojoj će Bosna i Hercegovina biti ravnopravna jedinica.

Dr. M e h m e d T a t l i ć, iz Travnika, govori kao liječnik o zdravstvenoj politici stare Jugoslavije i tzv. NDH. Navodi da je tada jedan dio liječnika upotrebljavao svoje znanje kao sredstvo da dođe do velikih dnevnica (tzv. preventisti), drugi dio otvarao ordinacije i sanatorije samo za imućne (tzv. kurative!) a treći dio (tzv. pretstavnici socijalne medicine) dobivao unosne plaće preko okružnih blagajni, dok su radnici dobivali aspirin, burov i slično. Sto je narod imao od medicine, vidi se najbolje po tome što su na primjer, Beograd i Zagreb imali po 5.000 liječnika, dok ih je Bosna i Hercegovina imala 300, tako da sela uopšte nisu imala liječnika. Stanje za vrijeme tzv. NDH još se više pogoršalo. Ističe da su zadaci liječnika u narodno-oslobodilačkoj borbi veoma teški. Apelira da narod preko narodnih pretstavnika i dalje pomaže naše bolnice i ostale sanitetske ustanove hranom i ostalim; da prijavljuje slučajeve oboljenja, naročito epidemije, da širi našu zdravstvenu propagandu. Na koncu ističe da našu medicinu treba postaviti na osnovu istinske socijalne medicine, a u njoj izgradnji da treba da se ugledamo na našu braću Ruse.

Poslije završene diskusije, član Radnog pretsjedništva, drug Avdo Humo predlaže Skupštini listu vijećnika ZAVNOBiH-a:³¹⁾ Andrić Veljko, gostioničar iz Zvornika,

Alikalfić Fazlija, inž. šumarstva iz Mostara,
Bajalica Mitar, učitelj iz Knežpolja, Bos.[anska] Dubica, politkom X Di-
vizije,
Babić Ljubo, pravnik iz Bos.[anske] Gradiške, član AVNOJ-a,
Bućma Žarko, težač iz sreza Bos.fanska] Dubica, komandant područja,
član AVNOJ-a,
Babić Dane, težač iz Suhaje, Bos.[anska] Krupa, član Oblasnog NOO,
Bojinović Đurađ, težač iz Stekerovaca, Glamoč, član AVNOJ-a,
Bjekić Marko, težač iz Popovića,
Bui-sać Milan, težač iz Kamenice, Drvar, član Obl.[asnog] NOO, član
AVNOJ-a,
Bij'eljac Krsto, sveštenik iz Prekaje, Drvar, član Obl.fasnog] NOO,
Butozan Dr Vaso, potpukovnik, ljekar, član Izvršnog Obl.fasnog] NOO i
član AVNOJ-a,
Begić Jure, šumarski nadsavjetnik iz Dervente,
Brajković Bogomir, sudija [iz Tuzle],
Brkić Hasan, advokat pripravnik iz Livna, politkom XXVII Divizije,
Bilić Nikola, agronom iz Vlasenice,
Bektašević Ismet, posjednik iz Bratunca, bivši član Glav.[nog] odbora
JMO, [bivši] poslanik,
Badnjević Ešref, sudija,
Babić Ante, profesor iz Sarajeva,
Brstina Dušan, radiotelegrafista iz Nevesinja,
Bjelica Janko, mašinski inženjer iz Bileća,
Babić Simo, građevi.[inski] inženjer iz sela Lastve, Trebinje,
Bektašević Nijaz, radnik iz Konjica,
Copić Branko, književnik iz Hašana, Bos.[anska] Krupa, član Obl.[asnog]
NOO, član AVNOJ-a,
Če'hajić Džemal-Mahmut, geometar iz Prnjavora, član AVNOJ-a,
Čamo Edhem, veterinar iz Gradačca,
Cemerlić Hamdija, profesor Visoke teološke škole, Sarajevo,
Colaković Rodoljub, novinar iz Bijeljine, član AVNOJ-a,
Comić Halid, težač iz sela Fatinca³²), srez Bileća,
Cengić Ibro, tipografski radnik iz Sarajeva,
Došen Ilija, pravnik iz Vedrog polja, Petrovac, član Obl.fasnog] NOO,
Danilović Inž. Uglješa, iz Odžaka,
Dizdar Sulejman iz Livna,
üanon Dr. Oskar, Sarajevo,
Dugonjić Rato, pravnik iz Sarajeva,
Draganić Nikola, težač iz sela Borci, srez Konjic,
Dukarić Sredo, težač iz Skender Vakufa, Kotor Varoš, pret.[sjednik] op-
š.[tinskog] NOO,
Dukanović Pero, težač iz Kravice,
Eleta Stevo, težač iz sela Vražalice,
Eraković Simo [iz Tuzle], bivši poslanik Bos.fanskog] sabora i senator
Zemljorad.[ničke] stranke,
Filipović Sulejman, pukovnik iz Sarajeva,

Guteša Milan, težak iz sela Suvaje Bos.[anski] Petrovac, član Okružnog NOO,
Gruhonjić Osman, učitelj iz Janje,
Goranin Pavle iz Sarajeva, politkom XXVII Divizije,
Gluhić Omer, učitelj iz Tuzle,
Grubačić Košta, profesor filozofije iz sela Poljci³³), Bileće,
Grk Dušan, težak iz sela Dabra, srez Stolac,
Hojić Sabit, trgovac iz Kotor Varoši,
Hercegovac Adem, politkom. Prnjavorskog odreda, član AVNOJ-a,
Hotić Mesud, učitelj iz Bugojna, načelnik štaba X Divizije, član AVNOJ-a,
Hadžić Boško, Sočanica, Derventa,
Hadžiosmanović Smail, težak iz Jajca, član Sreskog NOO,
Hadžisarajlić Halil, vjeroučitelj iz Banja Luke,
Hodžić Mujo, težak iz sela Satorovića,
Humo Avdo, književnik iz Mostara, član AVNOJ-a,
Harnović Rade iz Stoca, p.[ot]pukovnik, komandant X Hercegovačke brigade,
Ilić Slobodan, komandant Jajačkog područja,
Ivić Bubaš, radnik iz Mostara,
Ivezić Dujo, industrijalac iz Banja Luke, član Oblasnog NOO, član AVNOJ-a,
Josipović Dušan, aps solvent, član AVNOJ-a,
Jokić Špiran, kom.jandant] Janjskog odreda, član Obl.fasnog] NOO, član AVNOJ-a,
Jakšić Rade, geometar, iz sela Milića, politkom I Birčanske brigade,
Jakupović Mevla, radnica iz Tuzle,
Jovanović Dušan, geometar iz Gornjih Babina,
Komnenović³⁴) Simo, obučarski radnik iz Prijedora, član Ob.[lasnog] NOO, član AVNOJ-a³⁵),
Kovačević Mitar, iz Ribnika, Ključ, kom.[andant] područja Mrkonjić [Grad],
Kecmanović Dr. Vojislav, ljekar iz Bijeljine,
Kunecki Ignac, radnik iz Prnjavora, član Sreskog NOO,
Kecman Miloš, težak iz Drinića, Bos.[anski] Petrovac, član AVNOJ-a,
Karabegović Osman, student iz Banja Luke, član Obl.[asnog] NOO, član AVNOJ-a,
Kolak Rudolf, pravnik iz Banja Luke,
Kulenović Skender, književnik iz Travnika, član AVNOJ-a,
Kudić Toša, težak iz sela Popova,
Kosorić Pero, iz sela Sokolca, komandant XXVII divizije,
Kamenjašević Ante, gostioničar iz Tuzle,
Kunosić Abdulah, priv.[atni] namještenik iz Tuzle,
Kršlak Rasim, činovnik iz Vlasenice,
Kiirt Husnija, direktor gimnazije iz Mostara,
Kovačević Lazar, težak iz sreza Gackog,
Kapor Čedo, radnik iz Trebinja, politkom X Hercegovačke brigade,
Lazić Lazo, težak iz Lešljana, član AVNOJ-a,

Lukić-Kurjak Veljko, težak iz Bukovice, komandant II Majevičke brigade,
 Lukić Simo, težak iz sela Suho Polje, srez Maglaj, politkom odreda,
 Ljuić Vojo, radnik iz Sarajeva,
 Mujkić Hadži-Mehmed, vjeroučitelj iz Kotor Varoši, član Ob.[lasnog] NOO,
 član AVNOJ-a,
 Maglajlić Sefket, radnik iz Banja Luke, sekretar Obl.fasnog] NOO-a,
 Mažar-Šoša Josip iz Banja Luke, komandant XI divizije,
 Milivac^{35"3)} Jovo, težak iz Strvica, sekretar Sreskog NOO,
 Mikulić Jure, težak, član AVNOJ-a,
 Marić Ignjat, težak iz Blagaja, član Sreskog NOO,
 Mićanović Slavko, profesor iz Bijeljine,
 Mijatović Cvijetin-Majo, student iz Lopara,
 Mitrašević Jovo, težak iz Mačkovca,
 Marković Andrija, iz sela Brainaca, član Obl.fasnog] NOO,
 Manjkalović^{35"b)} Tomo, težak iz sela Miošića,
 Minić Mitar iz Mokrog, komandant Romanijskog odreda,
 Međo Tomo, težak iz Crne Rijeke,
 Mandžić Pašaga, radnik iz Tuzle,
 Medan Savo, radnik iz Mostara, intendant VI Hercegovačke brigade,
 Mrković Jaksim, šumar iz sreza nevesinjskog,
 Mastilović Novak, sveštenik iz Gackog,
 Ivliškin Vaso, radnik iz Trebinja,
 Maksumić Omer, vjeroučitelj iz sreza konjičkog,
 Mićević Milan iz sreza konjičkog, zamj.fenik] komandanta Mostarskog
 bataljona,
 Markotić Mato iz Ljubuškog, zamj.fenik] politkoma bataljona X herce-
 govač.[ke] brigade,
 Mesihović Halid, radnik iz Ljubuškog,
 Nazečić Salko, profesor iz Mostara,
 Ninković D Mitar, težak iz Glamoča, član AVNOJ-a,
 Novaković Grujo, pravnik iz Glasinca,
 Nikolić Zora, radnica iz Sarajeva
 Ninčić Maksim, težak iz sreza nevesinjskog,
 Nježić Vid, težak iz Vijačana, Prnjavor, član Obl.fasnog] NOO, član
 AVNOJ-a,
 Osmić Omer, zemljoradnik iz sreza prozorskog,
 Omanović Hamdija, potpukovnik, komandant VIII brigade,
 Porobić Mujo, pravnik iz Dervente,
 Pucar Duro-Stari iz Kesića, Bos.fansko] Grahovo, član Obl.fasnog] NOO,
 član AVNOJ-a,
 Popović Mihailo-Kaja, komandant bataljona, čl.fan] AVNOJ-a,
 Perović Danica, kapetan iz Banja Luke, upravnik bolnice XI Divizije,
 Pobrić Edhem, student iz Teslica,
 Perković Mile, radnik iz Duvna,
 Pehlivanović Mehmed,
 Perić Drago, težak iz Duvanjskog polja,
 Popović Bora, pravnik iz sela Obudovaca,

Pantić Milan, geometar iz Zvornika,
 Perić Ratko, rudar iz Peljava, komandant I Majevičke brigade,
 Popović Stevo, težak iz Vukosavaca,
 Preka Aleksandar iz Tuzle, bivši -poslanik HSS-a,
 Peleš Dr. Ljubo, advokat iz Tuzle,
 Pjanić Abdulah, sajdžija iz Bijeljine,
 PašajHć Doka, radnik iz sela Lukavca, srez Nevesinje,
 Pribišić Lazo, težak iz sela Dračeva, srez Ljubinje,
 Rodić Slavko, pukovnik, geometar iz Drvara, komandant V korpusa,
 Redžić Enver, profesor iz Bihaća, član AVNOJ-a,
 Radiša Pero, težak, čl.fan] AVNOJ-a,
 Rosić Jovo, težak iz Sajkovića, Livno, komandant mjesta,
 Rustembegović Mujbeg, pretsjednik NOO za Gradačac,
 Radić Simo, težak iz sela Zivanj, srez Ljubinje,
 Sirmatović Boško, težak iz Palančišta kod Prijedora čl.fan] AVNOJ-a,
 Stojnić Veljo, učitelj iz Prijedorskog sreza, politkom V korpusa,
 Stanišljević Pejo, težak, čl.[an] AVNOJ-a,
 Soldat Mitar iz sreza Mrkonjić [Grada] čl.[an] AVNOJ-a,
 Semak Vasilj, krojač iz Prnjavora, čl.fan] sreskog NOO,
 Subbtić T. Mitar, težak, čl.[an] AVNOJ-a,
 Sudžuka Muhamed, sudija i bivši podžupan iz Fojnice,
 Savić Brano, pravnik iz Šekovića, čl.[an] AVNOJ-a,
 Savić Savo, sveštenik iz sela Strmice,
 Starović Obren, bankovni činovnik iz sela Samobor, srez Gacko,
 Slavić.Božo, težak iz sela Veličana, srez Ljubinje,
 Siljegović Boško, student filozofije iz Knežpolja, Bos.[anska] Dubica, po-
 litkom IV Divizije, čl.fan] AVNOJ-a,
 Siljegović Miloš, učitelj iz Knežpolja, Bos.fanska] Dubica, komandant
 XI brigade,
 Sehović Ahmet, radnik iz Bos.[anskog] Novog, čl.[an] Obl.fasnog] NOO,
 Škondrić Mihailo, major iz Jelašinovaca, Sanski Most, čl.[an] AVNOJ-a,
 Sević.Simo, kapetan, iz sreza Sanski Most, čl.fan] AVNOJ-a,
 Skorić Miloš, činovnik iz sela Vršana,
 šahinpašić Šain, profesor iz Rogatice,
 Šegrt Vlado, potpukovnik, iz Lastve, srez Trebinje,
 Šator Ibrahim, tehničar iz sela Dubrava, srez Stolac,
 Sakota Slobodan iz Čapljine, zamj.fenik] kom.fadanta] bataljona X bri-
 gade,
 Tolo Niko, težak iz Fojnice, pretsjednik kotarske organizacije HSS-a,
 Trikić Vaso, radnik iz Drvara, čl.fan] Obl.fasnog] NOO,
 Vukić -Stevo³⁶⁾, trgovac iz Prijedora, čl.fan] Izvršnog ONOO³⁷⁾, čl.fan]
 AVNOJ-a,
 Vlatković Nemanja, učitelj iz Svodne kod B.fosanskog] Novog, zam.fje-
 nik] kom.fadanta] X Divizije,
 Vujanović. Dragan, težak iz Bos.fanske] Dubice, pretsjednik ONOO³⁸⁾,
 Vejnović Svetozar, težak iz Velike Rujiške, Bos.fanski] Novi, čl.fan] Iz-
 vršnog oblasnog NOO i čl.fan] AVNOJ-a,

Vojinović Petar, potpukovnik, kom.[andant] IV Divizije, iz Slatine, srez S.fanski] Most,
Vranješević Rada, student, čl.[an] Centralnog odbora AFŽ,
Vulin Sava, težak, čl.[an] AVNOJ-a,
Vranješević Žarko, trgovac iz Krupe na Vrbasu, intendant I brigade čl.fan] ANOJ-a,
Vujasinović Tošo, privatni namještenik iz Maglaja,
Vasić Nenad, pravnik iz Mostara,
Vukoje Božo, zemljoradnik iz Pađena, srez Bileće,
Zagorac Nikola, težak iz Donjeg Vakufa, čl.fan] Sreskog NOO,
Zekić Miloš iz Šekovića, komandant VI Bosanske brigade.³⁹⁾

Skupština izabire vijećnike ZAVNOBiH-a glasajući posebice za svakog predloženog vijećnika. Svi predloženi vijećnici izabrani su od Skupštine jednoglasno.

Zatim drug Avdo Huimo predlaže Skupštini listu vijećnika AVNOJ-a iz Bosne i Hercegovine⁴⁰⁾ [po pojedinim srezovima]:

SREZ PRIJEDOR:

Vijećnik: Sveto Vukić, trgovac iz Prijedora
Zamjenik: Boško Simatović, težak iz Palančišta, Prijedor

SREZ BOS.[ANSKA] GRADIŠKA:

Vijećnik: Ljubo Babić, pravnik iz Bos.fanske] Gradiške
Zamjenik: Pejo Stanišljević, težak

SREZ B.[OSANSKA] DUBICA:

Vijećnik: Boško Siljegović, student filozofije iz Knežpolja, politkom IV divizije
Zamjenik: Žarko Bućma, težak iz Sreza Bos.[anska] Dubica, komandant područja

SREZ BOS.[ANSKI] NOVI:

Vijećnik: Svetozar Vejnović težak iz Vel.[like] Rujiške Bos.[anski] Novi
Zamjenik: Lazo Lazić, težak iz Lješljana

SREZ BOS.fANSKA] KRUPA:

Vijećnik: Sava Vulin, težak
Zamjenik: Branko Čopić, književnik iz Hašana, Bos.[anska] Krupa

SREZ SANSKI MOST:

Vijećnik: Mihailo Škondrić iz Jelašinovaca, Sanski Most, zamjenik komandanta Grahovskog odreda

SREZ KLJUČ:

Vijećnik: Mitar Kovačević iz Ribnika, Ključ, komandant područja Mrkonjić [Grad]

SREZ MRKONJIĆ GRAD:

Vijećnik: Mitar Soldat iz sreza Mrkonjić [Grad]

Zamjenik: Žarko Vranješević, trgovac iz Krupe na Vrbasu

SREZ GLAMOČ:

Vijećnik: D Mitar Ninković, težak iz Glamoča

Zamjenik: Durađ Bojinović, težak iz Stekerovaca, Glamoč

SREZ KOTOR VAROŠ:

Vijećnik: Mehmed Hadži-Mujkić, vjeroučitelj iz Kotor Varoši

Zamjenik: Dušan Josipović, absolvent

SREZ PRNJAVOR:

Vijećnik: Vid Nježić, težak iz Vijačana, Prnjavor

Zamjenik: Džemal Mahmut-Čehaić, geometar iz Prnjavora

SREZ TESANJ:

Vijećnik: Mitar T. Subotić, težak

Zamjenik: Adem Hercegovac, politkom Prnjavorskog N. O. P. odreda

SREZ BOS.[ANSKO] GRAHOVO:

Vijećnik: Đuro Pucar-Stari iz Grahova, član Obl.[asnog] NOO, član AVNOJ-a

Zamjenik: Milan Bursać, težak iz Kamenice, Drvar, član Oblasnog NOO

SREZ [BOSANSKI] PETROVAC:

Vijećnik: Ilija Došen, pravnik iz Vedrog Polja [Bosanski] Petrovac, član Obl.[asnog] NOO

Zamjenik: Miloš Keoman, težak iz Drinića, [Bosanski] Petrovac

SREZ BIHAĆ:

Vijećnik: Enver Redžić, profesor iz Bihaća

Zamjenik: Mihailo Popović (Kaja) kom.[andant] bataljona

SREZ BANJA LUKA:

Vijećnici: Dr Vojislav Kecmanović, ljekar iz Bijeljine

Osman Karabegović, student iz B.[anja] Luke, član AVNOJ-a

Dr. Vaso Butozan, ljekar

Zamjenik: Dujo Ivezić, industrijalac iz Banja Luke

SREZ JAJCE:

Vijećnik: Spiran Jokić, kom.[andant] Janjskog odreda
Zamjenik: Smail Hadžiosmanović, obućar iz Jajca, član Sreskog NOO

SREZ BUGOJNO:

Vijećnik: Jure Mikulić, težak iz Gornjeg Vakufa
Zamjenik: Mesud Hotić, nač.felnik] štaba X Divizije, učitelj iz Bugojna

SREZ TRAVNIK:

Vijećnik: Skender Kulenović, književnik iz Travnika
Zamjenik: Pero Radiša, težak iz Varošluka, apšt[ina] Turbe

SREZ DERVENTA:

Vijećnik: Jure Begić, šumski nadsavjetnik iz Dervente
Zamjenik: Mustafa Porobić, pravnik, kom.[andant] mjesta Srebrenik

SREZ MODRICA:

Vijećnik: Uglješa Danilović, inženjer agronomije

SREZ FOJNICA:

Vijećnik: Muhamed Sudžuka, sudija i bivši podžupnik iz Fojnice
Zamjenik: Niko Tolo, težak iz Sćita, Fojnica, bivši pretsjednik organizacije HSS-a

SREZ CAZIN:

Vijećnik: Hamdija Omanović, potpukovnik, komandant VII Krajiške brigade

SREZ TESLIC:

Vijećnik: Ethem Pobrić, student iz Teslića

SREZ LIVNO:

Vijećnik: Hasan Brkić, adv.fokatski] pripravnik, politkomesar XXVII Divizije
Zamjenik: Jovo Rosić, težak, kom.[andant] mjesta Sajković, Livno

SREZ DUVNO:

Vijećnik: Mile Perković, radnik iz Duvna
Zamjenik: Mehmed Pehlivanović

SREZ KUPRES:

Vijećnik: Ignjat Marić, radnik iz Blagaja, Kupres
Zamjenik: Nikola Mandić, težak iz Novog Sela, Kupres

SREZ BIJELJINA:

Vijećnik: Rodoljub Colaković, novinar iz Bijeljine

Zamjenik: Abdulah Pjanić, sajdžija iz Bijeljine

SREZ BRČKO:

Vijećnik: Cvijetin Mijatović, iz Lopara, student filozofije

Zamjenik: Vehid Begić iz Koraja, politkom I Muslimanske brigade

SREZ TUZLA:

Vijećnik: Simo Eraković, bivši poslanik u Bos.[anskom] Saboru i senator
Zemljoradničke stranke

Aleksandar Preka, bivši poslanik HSS-a, iz Tuzle

Pašaga Mandžić, radnik iz Tuzle

Zamjenici: Jovo Mitrašević, zemljoradnik iz Mačkovca

Ante Kamenjašević, gostioničar iz Tuzle

Omer Gluhić, učitelj iz Tuzle, komandant tuzlanskog N. O. P. odreda

SREZ GRADAČAC:

Vijećnik: Bž Edhem Čamo, veterinar iz Gradačca

Zamjenik: Mujbeg Rustembegović, pretsjednik NOO Gradačac

SREZ DOBOJ:

Vijećnik: Simo Lukić, zemljoradnik iz Suhog Polja

Zamjenik: Ignjat Radojčić, radnik, komandant Ozrenskog N. O. P. odreda

SREZ MAGLAJ:

/Vijećnik: Todor Vujasinović, privatni namještenik

SREZ ZVORNIK:

Vijećnik: Pero Đukanović, zemljoradnik iz Kravice

Zamjenik: Milan Pantić, geometar iz Zvornika

SREZ SREBRENICA:

Vijećnik: Ismet Bektašević, član Glavnog odbora bivše JMO i [bivši]
poslanik

Zamjenik: Dr. Asim Čemerlić, ljekar iz Srebrenice.

SREZ VLASENICA:

•Vijećnik: Brano Savić, pravnik, komandant područja Sekovići

Zamjenik: Matija Knežević, pretsjednik NOO Sekovići

SREZ ROGATICA:

Vijećnik: Mujo Hodžić, zemljoradnik iz sela Šatorovića

Zamjenik: Grujo Novaković, pravnik iz Glasinca

SREZ KLADANJ:

Vijećnik: Savo Savić, sveštenik iz Strmice

Zamjenik: Enver Mešković, student iz Kladnja

SREZ SARAJEVO:

Vijećnici: Sulejman Filipović, pukovnik iz Sarajeva

Hamdija Cemerlić, profesor Visoke teološke škole iz Sarajeva

Ante Babić, profesor iz Sarajeva

Rato Dugonjić, pravnik iz Sarajeva

Vojo Ljujić, radnik iz Sarajeva

Zamjenik: Mišo Jokanović, ekonom iz Blažuja

SREZ GACKO:

Vijećnik: Novak Mastilović, sveštenik iz Gacka

Zamjenik: Obren Starović, bankovni činovnik iz sreza Gacko

SREZ BILECE:

Vijećnik: Janko Bjelica, inžinjer iz Bileća

Zamjenik: Božo Vukoje, zemljoradnik iz Pađena, Bileće

SREZ LJUBINJE:

Vijećnik: Lazo Pribišić, zemljoradnik iz sela Dračeva, srez Ljubinje

Zamjenik: Simo Radić, zemljoradnik iz sela Zivanj, Ljubinje

SREZ STOLAC:

Vijećnik: Dušan Grk, zemljoradnik iz sela Dabra, Stolac

Zamjenik: Ibrahim Šator, tehničar iz sela Dubrava, Stolac

SREZ TREBINJE:

Vijećnik: Vlado Šegrt, potpukovnik zamj.fenik] kom.fandanta] III Divizije

Zamjenik: Vaso Miskin, radnik iz Trebinja

SREZ NEVESINJE:

Vijećnik: Dušan Brstina, radiotelegrafista X Herc.fegovačke] brigade

Zamjenik: Doka Pašajlić, radnik iz sela Lukavca, Nevesinje

SREZ MOSTAR:

Vijećnici: Avdo Humo, književnik iz Mostara

Savo Medan, radnik iz Mostara, intend,[ant] VI Herc.[egovačke]
brigade

Husnija Kurt, direktor gimnazije iz Mostara

Zamjenici: Bubaš Ivić, radnik iz Mostara

Nenad Vasić, diplomirani pravnik iz Mostara

Fazlija Alikalfić, inženjer šumarstva iz Mostara

SREZ KONJIC:

Vijećnik: Omer Maksumović, vjeroučitelj iz sreza konjičkog

Nikola Draganić, zemljorad.[nik] iz sela Borci, srez Konjic

SREZ PROZOR:

Vijećnik: Omer Osmić, zemljoradnik iz sreza Prozorskog

Glasanje se vrši posebice za svakog predloženog vijećnika. Skupština izabire sve predložene vijećnike AVNOJ-a.

Član Radnog pretsjedništva, drug Rodoljub Čolaković, u ime izabranog ZAVNOBiH-a predlaže Skupštini listu članova Prezidijuma ZAVNOBiH-a.⁴¹⁾ [U Prezicujum ZAVNOBiH-a predloženi su:]

PRETSJEDNIK: Dr. Vojislav Kecmanović, ljekar

PRVI POTPRETSJEDNIK: Avdo Humo, književnik, član AVNOJ-a

DRUGI POTPRETSJEDNIK: Aleksandar Preka, bivši narodni poslanik HSS-a

TREĆI POTPRETSJEDNIK: Đuro Pucar-Stari, čl.[an] Obl.fasnog] NOO-a član AVNOJ-a

SEKRETAR: Hasan Brkić, politkom XXVII Divizije

Članovi prezidijuma

Potpukovnik Dr. Vaso Butozan, član Izvršnog Obl.fasnog] NOO-a, član AVNOJ-a

Bektašević Ismet, posjednik iz Bratunca, bivši član Glavnog odbora JMO Begić Jure, šumski nadsavjetnik

Brajković Bogomir, sudija

Babić Ante, profesor iz Sarajeva

•Čolaković Rodoljub, novinar član AVNOJ-a

Čemerlić Hamdija, profesor iz Sarajeva

Danilović Inž. Uglješa

Đukanović Pero, zemljoradnik iz Kravice
 Eraković Simo, bivši član Bosanskog sabora i senator bivše Zemljorad-
 ničke stranke
 pukovnik Filipović Sulejman
 potpukovnik Rade Hamović, komandant X Hercegovačke brigade
 Ivezić Dušan, industrijalac iz Banja Luke
 Kunosić Abdulah, bankarski činovnik
 Karabegović Osman, član Obl.fasnog] NOO, član AVNOJ-a
 Kamenjašević Ante, gostioničar iz Tuzle
 Kurt Husnija, direktor gimnazije iz Mostara
 Ljujić Vojo, radnik iz Sarajeva
 Mitrašević Jovo, zemljoradnik iz Mačkovca
 Mujkić Hadži-Mehmed, vjeroučitelj, član Obl.fasnog] NOO, član AVNOJ-a
 Mandžić Pašaga, radnik iz Tuzle
 Sudžuka Muhamed, sudija i bivši podžupan
 Mastilović Novak, sveštenik iz Gacka
 Siljegović Boško, politkom IV Divizije, član AVNOJ-a
 Šegrt Vlado, potpukovnik, zamjenik kom.fandanta] III Divizije
 Tolo Niko, seljak i bivši pretsjednik Kotarske organizacije HSS-a, iz Sćita,
 Fojnica.

Vijećnici ZAVNOBiH-a glasaju za svakog predloženog člana Pre-
 zidijuma posebice. Vijećnici ZAVNOBiH-a izabiru Prezidijum jedno-
 glasno.

Drug Avdo Humo predlaže zatim skupštini/^sRezoluciju^J^Tekst pred-
 ložene Rezolucije glasi:]⁴²⁾

Prvi put u istoriji Bosne i Hercegovine sastali su se pretstavnici srp-
 skog, muslimanskog i hrvatskog naroda, povezani čvrstim bratstvom u
 ustanku, s ciljem da na osnovu rezultata oružane borbe naroda Jugoslavije
 i naroda u Bosni i Hercegovini donesu političke odluke koje će otvoriti
 put našim narodima da uredi svoju zemlju onako kako to odgovara nji-
 hovoj volji i interesima.

Na svojoj prvoj konferenciji, održanoj 26 i 27 novembra⁴³⁾ 1943 go-
 dine, vijećnici Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bo-
 sne i Hercegovine, razmatrajući pitanja vanjske i unutarnje politike, do-
 nose ove zaključke:

1. Ovogodišnje velike pobjede Crvene armije nad njemačkim faši-
 stičkim hordama izmijenile su daljnji tok svjetskog rata. Crvena armija
 uspjela je u ovoj godini da zada smrtonosan udarac fašističkoj zvijeri na
 Istočnom frontu, što je znatno približilo pobjedu Saveznika. Udarce Cr-
 vene armije protiv fašističkog neprijatelja poduprle su ratne akcije en-
 gleskih i američkih trupa u Africi, Sredozemlju i Južnoj Italiji kao i bom-
 bardovanje važnih industrijskih centara u Njemačkoj. Borba potlačenih
 naroda Evrope, u prvom redu oružana borba naših naroda, doprinijela
 je takođe slabljenju pozicija fašizma. Sve to zajedno, a u prvom redu
 pobjede Crvaiejirmie, dovelo je fašističku Njemačku i njene vazale pred
 katastrofu.

Odnosi među Saveznicima svakim danom su čvršći dok se fašistički blok raspada zbog poraza fašističkih trupa na istočnom frontu i udaraca Saveznika po njemačkim trupama na jugu Evroipe. Italija je isipala iz hitlerovskog bloka. Finska, Mađarska, Rumunija i drugi Hitlerovi sateliti brinu brigu kako da se izvuku iz močvare u koju ih je doveo Hitler. Vlastodršci tih zemalja, lakomi na pljačku, nastoje da se izvuku od odgovornosti sad kad je jasno da je Hitlerova propast neizbježna. Raste talas mržnje i negodovanja u svim zemljama Evrope protiv fašističkog porobljivača. Stvoreni su svi uslovi za konačan slom fašizma.

Sto već do danas nije došlo do uništenja fašizma krivo je odsustvo drugog fronta u Evropi. Sada, kako izlazi iz govora druga Staljina, drugi front nije daleko. Njegovo otvaranje ubrzaće konačni slom njemačkog fašizma i učiniti kraj raznoraznim kombinacijama reakcionarnih klika, koje podržavaju i bivšu jugoslovensku vladu, kao i neke druge izbjegličke vlade, koje zajedno sa okupatorom vode borbu protiv narodnog ustanka.

Naši narodi u teškoj i krvavoj borbi protiv okupatora, Pavelićevih ustaša, Nedića, Rupnika i četnika Draže Mihailovića stvorili su slavnu Narodno-oslobodilačku vojsku na čelu s vođom naroda Jugoslavije i mudrim Vrhovnim komandantom drugom Titom. Ona je svojom herojskom borbom spasla naše narode od uništenja i udarila čvrste temelje njihovom bratstvu i srećnoj budućnosti. Blagodareći naporima i junaštvu naše slavne vojske, naša domovina postala je važan činilac u borbi protiv fašizma. Ona je podigla u svijetu ugled naših naroda kao nikad do sada. Svojom borbom Narodno-oslobodilačka vojska pomogla je i pomaže kako bratskoj Crvenoj armiji, tako i engleskoj i američkoj vojsci u Africi i Italiji.

U svojoj svetoj narodno-oslobodilačkoj borbi naši narodi su imali najboljeg i najdosljednijeg saveznika u bratskom Sovjetskom Savezu. Narodi Bosne i Hercegovine ponosni su što se naša vojska bori rame u rame sa slavnom Crvenom armijom protiv zajedničkog neprijatelja-fašističkih varvara. Naši narodi duboko cijene i pomoć svojih engleskih i američkih saveznika.

Narodi Bosne i Hercegovine, Srbi, Muslimani i Hrvati, s mržnjom i prezirom odbacuju Nedića, Pavelića i druge otvorene sluge okupatora. Oni isto tako s mržnjom odbacuju izdajničku kliku Draže Mihailovića koji, zajedno sa okupatorom, više od dvije godine vodi borbu protiv Narodno-oslobodilačke vojske i narodno-oslobodilačkog pokreta. Kao što su ustaške bande krive za nebrojene zločine nad snpskim narodom i najboljim sinovima Muslimana i Hrvata, tako su i bande Draže Mihailovića krive za svoje zločine nad našim narodima, naročito nad Muslimanima, i nad najboljim sinovima srpskog naroda.

2. Narodi Bosne i Hercegovine ne žele više povratak starog stanja koje je i dovelo do naše nesreće. Narodi Bosne i Hercegovine kroz vatru narodno-oslobodilačke borbe iskivaju svoje bratstvo, i to bratstvo čuvaće kao najčvršće jamstvo bolje i srećne budućnosti. Razdor i mržnju među našim narodima unosili su tuđinci u našu zemlju od Osmanlija, Mađara i . Austrijanaca do današnjih fašističkih zavojevača. Stare političke stranke, kao velikosrpske, tako i Jugoslavenska muslimanska organizacija i reak-

cioneri iz Hrvatske seljačke stranke, nisu zblížavali narode, već su svojom protivnarodnom politikom produbljivali jaz među njima i sijali mržnju. Netrpeljivost i neslogu iskoristio je njemački okupator i, preko svojih sluga, ustaša i četnika, na mnogim mjestima doveo do međusobnog krvavog istrebljivanja. Zahvaljujući Komunističkoj Partiji, organizatoru narodno-oslobodilačke borbe, narodi Bosne i Hercegovine, poslije toliko žrtava i krvoprolića ostvaruju bratsko jedinstvo u narodno-oslobodilačkom pokretu koje će dalje razvijati i učvršćivati, kao najdragocjeniju pobjedu u ovoj borbi.

Narodi Bosne i Hercegovine ne žele povratak starog stanja još i za to što oni nisu imali nikakvih demokratskih prava u bivšoj Jugoslaviji i što je Bosna i Hercegovina bila pokrajina koju su ugnjetavala i pljačkala velikosrpska gospoda uz pomoć i zajedno sa reakcionarnim klikama u Jugoslovenskoj muslimanskoj organizaciji i u Hrvatskoj seljačkoj stranci.

3. Narodi Bosne i Hercegovine odriču svako pravo takozvanoj londonskoj vladi⁴⁴) da ih pretstavlja i govori u njihovo ime. Londonske izbjeglice već dvije godine vode borbu sa svojim ministrom Dražom Mihailovićem protiv Narodno-oslobodilačke vojske, ne birajući sredstva u svojoj izdajničkoj raboti. Takozvana jugoslovenska vlada u inostranstvu povezala se sa okupatorom, ustašama i Nedićem i odgovorna je za nebrojene zločine počinjene u našoj zemlji. Vezujući se za okupatora, ona nije samo neprijatelj naših naroda i njihove opravdane borbe, već stvarno, i neprijatelj naših Saveznika – Sovjetskog Saveza, Engleske i Amerike.

Narodi Bosne i Hercegovine ne mogu preći preko činjenice da su kralj i monarhija centar oko koga se okuplja izbjeglička reakcija koja je organizovala bratoubilački rat u službi okupatora. Kralj je više od dvije godine preko svog ministra Draže Mihailovića i njegovih četnika vodio oružanu borbu protiv narodno-oslobodilačkog pokreta. U kraljevo ime četničke bande nanijele su našim narodima teške nesreće, raspirujući bratoubilački rat. Kralj i monarhija povezali su se u svojoj borbi protiv narodno-oslobodilačkog pokreta svih naroda Jugoslavije s krvavim neprijateljem sveg Slavenstva i naprednog čovječanstva – njemačkim fašizmom. Tako su kralj i monarhija ne samo nosilac borbe protiv narodno-oslobodilačkog pokreta u Jugoslaviji, nego i neprijatelj naših saveznika.

Narodi Bosne i Hercegovine zbog toga s pravom traže od Engleske i Amerike da londonskim izdajničkim izbjeglicama i kralju Petru II otkazu svaku podršku.

Ustanak u Bosni i Hercegovini zahvatio je sve krajeve. Više od dvije trećine teritorije Bosne i Hercegovine oslobođeno je od okupatora. Srpske mase, koje sačinjavaju većinu u Narodno-oslobodilačkoj vojsci i koje su dale najviše žrtava, danas stoje odlučno uz narodno-oslobodilački pokret. Velikosrpska reakcija nije uspjela da ih uvuče u svoje bratoubilačko kolo. Cetništvo se raspada, a zavedeni, većinom seljaci, pristupaju narodno-oslobodilačkom pokretu. Izdajnička velikosrpska politika izgubila je oslonac u srpskim masama.

Muslimanske mase sve više uviđaju da Muslimani mogu izvojevati ravnopravnost i slobodu i osigurati svoj opstanak samo u narodno-oslobodilačkom pokretu, i danas sve više pristupaju borbi protiv okupatora i njegovih pomagača. Većina vodstva bivše Jugoslavenske muslimanske organizacije, sa Džaferom Kiulenovićem na čelu, koja je prišla okupatoru i ustašama i koja je kriva za stradanja Muslimana kao i Srba, gubi svaki uticaj na muslimanske mase. Sad se javljaju među Muslimanima političke šičardžije koji pokušavaju da zadrže prilaženje Muslimana narodno-oslobodilačkom pokretu parolom: Muslimani su se jednom prevarili, drugi put ne smiju pre nagliti. Masovni prilazak Muslimana narodno-oslobodilačkom pokretu zbrisaće i te pokušaje muslimanske reakcije da omete bratimljenje Muslimana sa srpskim i hrvatskim narodom i iskoriste ih za svoje sebične ciljeve.

Danas i Hrvati u Bosni i Hercegovini, poučeni primjerom braće Hrvata u Hrvatskoj i Dalmaciji sve više stupaju u redove narodno-oslobodilačkog pokreta i tako peru ljagu koju ustaše nanesoše hrvatskom imenu. Pristupanjem u narodno-oslobodilačke redove i jednog dijela prvaka Hrvatske seljačke stranke osjetno je ubrzano odvajanje bosanskih Hrvata od reacionera iz bivšeg vodstva Hrvatske seljačke stranke s Mačekom na čelu, koji su uzalud pokušavali da zaustave hrvatski narod od borbe, da bi ga kasnije, svojom saradnjom s okupatorom i velikosrpskim klikama u Londonu, pokušali gurnuti u borbu protiv narodno-oslobodilačkog pokreta.

4. Narodi Bosne i Hercegovine stvaraju u zajednici sa ostalim narodima Jugoslavije novu demokratsku federativnu Jugoslaviju slobodnih i ravnopravnih naroda, u kojoj će biti zajamčena puna ravnopravnost svim njenim narodima. Narodi Bosne i Hercegovine, u zajednici sa drugim narodima Jugoslavije, zajedničkim naporima kroz oružanu borbu za slobodu i nezavisnost, izvojevali su pravo da urede svoju zemlju onako kako to najviše odgovara volji i interesima i njih samih i svih naroda Jugoslavije.

Narod Bosne i Hercegovine danas pretstavlja jedino Zemaljsko anti-fašističko vijeće narodnog oslobođenja za Bosnu i Hercegovinu i Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, kao vrhovno političko predstavništvo svih naroda Jugoslavije koje oličava bratstvo naših naroda i njihovu nepokolebljivu volju da izgrade ravnopravnu demokratsku federativnu Jugoslaviju. Narode Bosne i Hercegovine, kao i ostale narode Jugoslavije, može pretstavljati danas u zemlji i pred inostranstvom jedino AVNOJ i vlast koja iz njega proizlazi.

Narodi Bosne i Hercegovine vijekovima su živjeli zajedno, međusobno izmiješani i povezani zajedničkim interesima. Vijekovima je tuđin unosio sukobe i mržnju. Tu politiku mržnje i netrpeljivosti nastavile su u bivšoj Jugoslaviji sve protivnarodne partije. U plamenu narodno-oslobodilačke borbe brišu se tragovi zlosrećne prošlosti i stvara se nerazrušivo bratstvo naroda Bosne i Hercegovine koji više neće dozvoliti da njihova domovina bude predmet borbe velikosrpske, velikohrvatske i muslimanske reakcije oko podjele vlasti.

5. Danas Narodi Bosne i Hercegovine kroz svoje jedino političko predstavništvo, Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, hoće da njihova zemlja, koja nije ni srpska, ni hrvatska ni muslimanska nego i srpska, i muslimanska i hrvatska bude slobodna i zbratimljena Bosna i Hercegovina, u kojoj će biti osigurana puna ravnopravnost i jednakost svih Srba, Muslimana i Hrvata. Narodi Bosne i Hercegovine učestvovali će ravnopravno sa ostalim našim narodima u izgradnji narodne demokratske federativne Jugoslavije.

Na tom putu biće još poteškoća i žrtava, jer naši neprijatelji još nisu uništeni. Zato se pred ZAVNOBiH postavljaju zadaci: da učvršćuje bratstvo naroda Bosne i Hercegovine; da razvije oružanu borbu protiv okupatora i njegovih pomagača, uvodeći nove borce u našu Narodno-oslobodilačku vojsku i ubrzavajući privlačenje u narodno-oslobodilački pokret naročito Muslimana i Hrvata; da, oslanjajući se na narodno-oslobodilačke odbore od seoskih do oblasnih, učvršćuje i proširuje novu narodnu vlast, veliku tekovinu naroda u ovoj borbi. Na taj način ZAVNOBiH će moći da u još većoj mjeri pomaže Narodno-oslobodilačku vojsku i još uspješnije rješava ekonomska, socijalna, prosvjetna i zdravstvena pitanja.

6. Srbi, Muslimani i Hrvati, čvrsto zbijeni oko ZAVNOBiH-a uprkos svim poteškoćama, nastaviće u zajednici sa ostalim narodima Jugoslavije svoju pravednu i opravdanu borbu do potpunog istjerivanja okupatora iz naše zemlje i uništenja svih njegovih pomagača.

26. novembar 1943.

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog
- oslobođenja Bosne i Hercegovine

Čitanje Rezolucije Skupština na nekoliko 'mjesta prekida aplauzom.
[Tekst Rezolucije Skupština jednoglasno usvaja.]

Pretsjednik ZAVNOBiH-a, drug Dr. Vojislav Kecmanović zaključuje zasjedanje slijedećim govorom.

»Drugovi i drugarice, braćo i sestre, prije nego završimo, hoću da kažem nekoliko riječi. Jedan od drugova reče da mi danas držimo nešto što ni jedna porobljena zemlja na svijetu ne može da drži – a to je parlamentarno zasjedanje. Naša vojska i narod, i politika naših vođa, zaista ostvarili su čuda. Nesumnjivo, velika pobjeda. Ali mi smo imah još takvih slavni pobjeda.

Prvo. Cijeli svijet zna da smo mi od malih, slabo naoružanih grupica stvorili jaku vojsku. Bivša jugoslavenska vojska, koja je živjela dvije decenije, razbijena je za nekoliko dana. A naša vojska ne samo da je kroz najveće bitke ojačala nego se je pokazala i neuništivom. To je, nesumnjivo, velika pobjeda.

Drugo. Otupljena je oštrica najmoćnijeg oružja koje je neprijatelj uperio protiv naroda Jugoslavije, pomoću kojeg je htio uništiti nas i osigurati sebi život na Balkanu, To je oružje bratoubilačkog rata. To oružje danas je nemoćno.

Treće. Fašisti su mislili da je Jugoslavija neko kućkino kopile, da u njoj ne živi duh slobode. Međutim, velike pobjede koje je za dvije i po godine ostvarila naša Narodno-oslobodilačka vojska pribavile su nam priznanje saveznika, a respekt kod neprijatelja. Naša vojska, koja raste iz dana u dan, [pokazuje danas čitavom svijetu da naši neprijatelji nisu uspjeli da uguše slobodarski i borbeni duh naših naroda.

Četvrto. Naši narodi pokazali su se sposobni ne samo da preko svoje oružane snage, preko naše armije, oslobode veliki dio naše domovine, nego i da organizuju novu narodnu vlast. Naši narodi pokazali su se sposobnim ne samo da tuku neprijatelja nego da još u toku ljutih bitaka liječe rane koje su nam ostavili bivši režimi. Za jednu od teških rak-rana mi smo našli jedno rješenje, i to radikalno rješenje. To je pitanje monarhije. I mi, jedini predstavnici naroda Bosne i Hercegovine, izrazili smo na ovom istorijskom skupu jednodušnu odlučnost da nećemo dozvoliti povratak u našu iskrvavljenu zemlju ne samo izbjegličkoj izdajničkoj »vladi« [nego] ni njenom kralju – • izdajniku Petru II. Ova naša odluka, braćo i sestre, predstavlja jedan veliki prelom u istoriji naših naroda.

Ali, danas, kada je naša Bosna i Hercegovina prvi put u svojoj istoriji, dobila svoje istinsko narodno predstavištvo, danas kada mi proslavljamo jednu od velikih pobjeda našeg narodno-oslobodilačkog pokreta, mi ne smijemo zaboraviti da se za ovako snažan i pobjedonosan razmah naše borbe ima zahvaliti u prvom redu junačkoj i mudroj Komunističkoj partiji Jugoslavije!

Sve te vojničke i političke pobjede koje su naši narodi izvojevali pod vodstvom svog najboljeg sina, svoga vođe i druga Tita, ohrabruju nas i u isto vrijeme daju nam nove snage da našu borbu dovedemo što prije do konačnog cilja – do slobode. Sve te pobjede ohrabruju nas i stvaraju u nama odluku da, kad odemo kućama, ustostroučimo svoje napore i pojačamo osjećaj dužnosti i odgovornosti prema svom narodu. Naše ljuto oružje ne smije da otupi prema okupatoru i prema izdajicama, nego mora biti svjetlije i oštrije. Mi moramo učiniti sve da što prije dođemo do konačne pobjede i da naše novo državno uređenje bude trajno, solidno – vječno. S tim mislima ja kličem: Živjela naša narodno-oslobodilačka vojska! Živjela Komunistička partija Jugoslavije! Živio vođa naših naroda, Tito! Živjela pobjedonosna Crvena Armija! Živjelo bratstvo naroda Bosne i Hercegovine! Živjela slobodna i federativna Bosna i Hercegovina u slobodnoj demokratskoj federativnoj Jugoslaviji!«

[Čitava dvorana prolama se od burnih poklika. Delegati su ustali na noge, i dvoranom je odjeknula slavenska himna: »Hej Slaveni...« Zatim je pretsjednik drug dr Vojislav Kecmanović objavio Skupštini da je zasjedanje završeno].⁴⁵⁾

Sekretar:⁴⁶⁾

A BiH, ZAVNOBiH, zapisnik, original.

AIRP. S., mf. ZAVNOBiH-a, 760–770.

Zapisnik Prvog zasjedanja, dopunjen izvodima iz govora pojedinih vijećnika koji su objavljeni u članku Skendera Kulenovića: »Bosna i Hercegovina

prvi put slobodno vijeća« (Oslobođenje, br. 4, od 15. decembra 1943) i održanim referatima, objavljen je u knjizi »I zasjedanje ZAVNOBiH-a«, str. 3–52.

Na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a nisu vođene stenografske bilješke, zbog čega originalni zapisnik sadrži samo najhitnije momente toka ovoga skupa, kao: dnevni red, rezime pozdravnih govora, kratke napomene o toku zasjedanja prema dnevnom redu, kao i rezimee govora pojedinih delegata. Ostali materijali: referati, izvještaj verifikacionog odbora, rezolucija, spiskovi izabranih vijećnika ZAVNOBiH-a, AVNOJ-a i Predsjedništva – u originalnom zapisniku označeni su kao njegovi prilozi i sada se nalaze u dvije arhivske ustanove (ABiH i MR BiH). U želji da se pri objavljivanju ovih dokumenata održi hronološki i logički red odnosno da se dobije prava slika stvarnog toka zasjedanja, Redakcija je odlučila da zapisnik Prvog zasjedanja objavi kao jedan dokument, kao jednu cjelinu, kao jedno događanje koje se odvijalo po utvrđenom dnevnom redu. Radi toga su u zapisnik na odgovarajućim mjestima ukomponovani odgovarajući dokumenti, a njihov arhivistički i bibliografski opis dat je u napomenama ispod crte. Arhivistički opis zapisnika dat je na kraju dokumenta.

2) Datum je naveden pogrešno. U pogledu datuma održavanja Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a u sačuvanim dokumentima koji se objavljuju u ovom Zborniku postoje neslaganja.

U zaglavlju zapisnika Prvog zasjedanja navodi se 26. i 21. novembar 1943. godine kao vrijeme održavanja »konstituirajuće skupštine«, odnosno Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a. Isti datum navodi se još u Rezoluciji Prvog zasjedanja (v. str. 69), zatim u referatu Hasana Brkića, održanom na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a (v. dok. br. 34, str. 193).

Međutim, neki drugi sačuvani dokumenti, kao: Zapisnik Verifikacionog odbora Prvog zasjedanja (v. str. 33) i referat Rodoljuba Čolakovića, (v. str. 75), navode 25. i 26. novembar 1943. godine kao datum Prvog zasjedanja.

Zbog ovih očiglednih neslaganja u pogledu vremena održavanja Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a, izvršena je provjera datuma analizom zapisnika i ostalih dokumenata i izvora, zatim konsultovanjem nekih učesnika, kao i objavljenih memoara, odnosno neobjavljenih sjećanja i dnevnika.

Budući da ograničeni prostor ne dozvoljava da se ovdje detaljnije obradi problem utvrđivanja tačnog datuma Prvog zasjedanja, ističemo samo neke važnije momente i činjenice.

Prvo, u originalnom Zapisniku Verifikacionog odbora, čiji je faksimil objavljen u navedenoj knjizi »Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a« (str. 56), stoji: »Zapisnik verifikacionog odbora od 25. novembra 1943«; a u Zapisniku Prvog zasjedanja u dijelu gdje se pod tačkom III opisuje »Radno zasjedanje«, stoji: »Poslije pauze u 21 čas, počinje radno zasjedanje. U ime Verifikacionog odbora, dr. Vaso Butozan [čita] zapisnik Verifikacionog odbora ...«.

Iz citiranog dijela zapisnika vidi se da je izvještaj Verifikacionog odbora podnesen prvog dana zasjedanja, prema tome datum naveden u zapisniku verifikacionog odbora upućuje, nesumnjivo, na zaključak da je Prvo zasjedanje počelo 25. novembra.

Drugo, u naslovu referata Rodoljuba Čolakovića piše: »Referat Rodoljuba Čolakovića na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a 25/26. novembra 1943«. Provjerom je utvrđeno da je naslov napisao Rodoljub Čolaković svojeručno, kao i da je to originalni referat podnesen Prvom zasjedanju.

Treće, Rezolucija Prvog zasjedanja ispod teksta nosi datum 26. novembar 1943. godine (v. brošuru: Rezolucija ZAVNOBiH-a, str. 9), a na osnovu zapisnika vidi se da je usvojena na kraju zasjedanja. Ovaj datum, i pored toga što u tekstu stoji da je zasjedanje održano 26. i 27. novembra, upućuje, takođe, na to da je Prvo zasjedanje održano 25. i 26. novembra 1943. godine.

Dalje, datum 26. novembar 1943, naveden je i na kraju Proglasa ZAVNOBiH-a (v. dok. br. 6).

Osim ovih dokumenata, postoje i drugi izvori u kojima se saopštava da je Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a održano noću 25. i 26. novembra. Tako, npr., Skender Kulenović (sekretar na Prvom zasjedanju) u članku »Bosna i Hercegovina prvi put slobodno vijeća«, objavljenom u navedenom broju Oslobođenja, pored ostalog piše: »... Večeras, 25 na 26 novembra, u jeku krvavih bitaka ... Bosna i Hercegovina, u Mrkonjiću ... ostvaruje san svojih najboljih sinova...« u istom broju Oslobođenja Muhamed Sudžuka u članku »Bosna i Hercegovina juče i danas« piše: »... to su jasno i nedvosmisleno rekli... na svom historijskom zasjedanju dne 25 i 26 novembra ove godine pri osnivanju svog Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine...«.

Isti podatak saopštava i Rodoljub Čolaković u »Zapisima iz oslobodilačkog rata«, za koje autor kaže da su rađeni na osnovu bilježaka vođenih u obliku dnevnika. R. Čolaković kaže: »... Oko 7 časova uveče — ... — započela je skupština«, (odnosi se na Prvo zasjedanje, prim. red.). Zatim dalje: »... O mnogo čemu mislio sam te noći, od 25. na 26. novembra 1943. godine u zagušljivoj sali nekadašnje mrkonjičke krčme...«, (R. Čolaković, Zapisi, knjiga V. Sarajevo, 1966, str. 76).

Bogomir Brajković, vijećnik ZAVNOBiH-a, u svojim neobjavljenim bilješkama, vođenim u vidu dnevnika, pod 25. novembrom 1943. godine zapisao je: »U noći od 25. na 26. XI održano je u Varcar Vakufu (Mrkonjić Gradu) povjesno zasjedanje za osnutak ZAVNOBiH-a«, a zatim kasnije: »...Historijska noć za Bosnu i Hercegovinu je prošla. Ogroman dio naroda još to ne zna i ne shvaća. Ali doći će vrijeme kada će noć od 25. na 26. studenog 43, ući u povjest Bosne«.

Fra Jozo Markušić, franjevac iz Jajca, koji je kao gost prisustvovao Drugom zasjedanju AVNOJ-a, u svom neobjavljenom zapisu »Od bijede do pobjede — u Jajcu«, piše: »... Pred vijećanjem AVNOJ-a u Jajcu, dne 29. XI 1943, već su bili izvršeni predrazgovori i pretkonferencije u Mrkonjiću dne 25. XI...« (citāt uzet iz članka Dragoša Jovanovića »Sad smo znali šta ćemo i kuda ćemo«, objavljenog u Politici br. 19452, od 28, 29. i 30. novembra 1967. godine).

I redakcija popularnog izdanja knjige »Prvo zasjedanje Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine«, objavljenog 1953, saopštava na naslovnoj i 3. strani da je Prvo zasjedanje održano 25. i 26. novembra 1943. godine. O nepodudarnosti datuma u zapisniku i drugim dokumentima, redakcija je dala i kraći komentar u »Napomeni« na str. 87. i 88.

Isti datum navodi i Nikola Babić u brošuri »Jubilej AVNOJ-a i ZAVNOBiH-a (1943—1963)«, izdanje NIP »Zadugar«, Sarajevo, 1963, str. 15.

Na osnovu analize zapisnika i drugih dokumenata koji se odnose na Prvo zasjedanje, objavljenih u ovom Zborniku, kao i na osnovu provjere datuma u drugim izvorima koji su, što je veoma važno, nastali još tokom zasjedanja (dnevnik R. Čolakovića na osnovu koga su rađeni »Zapisi«, zatim neobjavljene bilješke B. Brajkovića, kao i neobjavljena sjećanja fra J. Markušića), te neposredno nakon zasjedanja (članci štampani u navedenom broju »Oslobođenja«); utvrđeno je, nesumnjivo, da je Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a održano noću 25. i 26. novembra 1943. godine.

Prema tome, treba naglasiti da 26. i 27. novembra 1943. godine, kao datum održavanja Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a, pogrešno upotrebljavaju autori nekih edicija objavljene građe i drugih djela. Na primjer, dr Leon Geršković: »Dokumenti o razvoju narodne vlasti« (u objavljenoj Rezoluciji Prvog zasjedanja, kao i u Odлучi o odobrenju rada Predsjedništva ZAVNOBiH-a), izdanje Prosveta, Beograd, 1948, str. 205 i 324; zatim dr Ferdo Čulinović: »Državnopravna historija jugoslovenskih zemalja XIX i XX vijeka«, izdanje Školske knjige Zagreb, 1954, str. 391. Interesantno je da dr F. Čulinović u istom djelu na str. 345 navodi da je ZAVNOBiH osnovan 20. novembra 1943, što je potpuno netačno.

Datum (26. i 27. novembra 1943) Prvog zasjedanja naveden je pogrešno još u slijedećim djelima: dr Vojislav Simović — »AVNOJ«, Pravno-politička studija, Kultura, Beograd, 1958, str. 28; zatim u »Enciklopediji Jugoslavije«, Zagreb, 1959, knj. 2, str. 29; u knjizi »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije

1941–1945«, izdanje Vojnoistorijskog instituta, Beograd, 1963, knj. 1, str. 620; u knjizi »Prvo i Drugo zasjedanje AVNOJ-a« izdanje Stvarnost, Zagreb, 1963, str. 278; u »Hronologiji oslobođilačke borbe naroda Jugoslavije 1941–1945«, izdanje Vojnoistorijskog instituta, Beograd, 1964, str. 597; kao i u nekim drugim člancima i studijama.

3) Dr Ante.

4) Milan.

5) Leon.

6) Odnosi se na zloglasni »Zakon o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi«, koji je donijela Narodna skupština Kraljevine SHS 2. VIII 1921. godine. Ovim Zakonom su, pored ostalih drastičnih mjera protiv komunista, poništeni mandati komunističkim zastupnicima u Narodnoj skupštini.

7) ABiH, ZAVNOBiH, neovjereni prepis; AIRP, S., mf. ZAVNOBiH-a, II/41. Objavljen u knjizi »Prvo zasjedanje zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine«, izdavač Narodna skupština Narodne republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1953 (u daljem tekstu: »I zasjedanje ZAVNOBiH-a«), str. 55, 56.

8) ABiH, ZAVNOBiH, original; AIRP, S., mf. ZAVNOBiH-a, 11/145–159. Objavljen u knjizi »I zasjedanje ZAVNOBiH-a«, str. 13–28.

») Mikloš.

10) Dula.

») Odnosi se na konferenciju ministara inostranih poslova SSSR-a. SAD i Velike Britanije, koja je održana u Moskvi od 19. do 30. oktobra 1943. godine.

12) Bijela garda, kvislinška i kontrarevolucionarna politička i vojnička organizacija reakcionarne slovenske buržoazije u vrijeme NOR-a. Prva naoružana grupa B. garde formirana je 10–17. maja 1942. na Svetom Urhu kod Ljubljane. U toku neprijateljskih ofanziva borila se na strani Nijemaca i Talijana i izvršila niz zločina nad našim narodom. Poslije kapitulacije Italije Nijemci su od ostataka Bijele i Plave garde stvorili Slovensko domobranstvo.

13) Plava garda je naziv za četnike Draže Mihailovića u Sloveniji. P. garda je stvorena u proljeće 1943, kada je major Karei Novak po nalogu emigrantske vlade u Londonu i Draže Mihailovića počeo da povlači svoje ljude iz Bijele garde radi stvaranja posebnih četničkih jedinica, koje ne bi trebalo »otvoreno« da saraduju sa neprijateljem. Narod je prozreo ovaj manevar i nove četničke grupe počeo da naziva »Plavom gardom«.

») Dr Vlatko.

15) Blažo.

1e) Draža Mihailović je postavljen za ministra vojske, mornarice i vazduhoplovstva 11. januara 1942. godine u novoformiranoj emigrantskoj vladi Slobodana Jovanovića.

») Rade.

18) Nikola.

19) Ljubo.

20) Odnosi se na Donje Koričane kod Travnika.

21) V. dok. 3, nap. 2.

3Ua) Pogrešno napisano mjesto Ignac.

22) MR BiH, Dokumentacija, inv. br. 12065/52, originali; AIRP, S., mf. ZAVNOBiH-a, IV/160–169. Objavljen u knj. »I zasjedanje ZAVNOBiH-a«, str. 37–49.

23) Pripadnici jugoslovenske nacionalne stranke.

24) Pripadnici organizacije jugoslovenskih nacionalista.

35) Mehmed.

Mihailović.

27) Stojanović.

28) Odnosi se na Petra Zivkovića.

29) Odnosi se na Bogoljuba Jevtića.

30) Odnosi se na jugoslovensku emigrantsku vladu.

31) Spisak vijećnika ZAVNOBiH-a objavljen je prema brošuri »Rezolucija Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine«, izdavač nije naveden, novembar 1943, str. 10–13. (MR BiH, Dokumentacija, mv. br. 37578). Štampan u knj. »I zasjedanje ZAVNOBiH-a«, str. 73–78.

Pogrešno napisano mjesto Fatnica.

33) Pogrešno napisano mjesto Baljci.

34) Pogrešno napisano mjesto Komlenić.

34) U spisku je pogrešno navedeno da je Simo Komlenić bio član AVNOJ-a.

35-a) Pogrešno napisano mjesto Milovac.

35-b) Pogrešno napisano mjesto Majkalović.

36) Pogrešno napisano mjesto Sveto.

37) Odnosi se na Oblasni NOO za Bosansku krajinu.

3e) Odnosi se na Okružni NOO za Kozaru.

39) Treba da stoji VI istočnobosanske brigade.

40) Brošura: »Rezolucija ZAVNOBiH-a«, str. 14–19, (MR BiH, Dokumentacija, inv. br. 37578). Štampan u knj. »I zasjedanje«, str. 79–95.

41) Brošura: »Rezolucija ZAVNOBiH-a«, str. 10, (MR BiH, Dokumentacija, inv. br. 37578). Štampan u knj. »I zasjedanje ZAVNOBiH-a«, str. 71–72.

42) Brošura: »Rezolucija ZAVNOBiH-a«, str. 5–9, (MR BiH, Dokumentacija, inv. br. 37578). Štampan u knj. »I zasjedanje ZAVNOBiH-a«, str. 57–63.

43) Datum je naveden pogrešno. Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a održano je 25. i 26. novembra 1943. godine (v. nap. 2).

44) Odnosi se na jugoslovensku emigrantsku vladu.

45) Tekst u zagradi uzet je iz drugog, nepotpunog, primjerka zapisnika (ABiH, ZAVNOBiH).

"0 Skender Kulenović i Ilija Došen.